

LJUBLJANSKA POŠTA

ZGODOVINSKI OPIS OB 30LETNICI
NJENE STAŽBE

PO RAZNIH VIRIH SPISAL

FR. ŠEMROV,

TAJNIK POŠTNEGA RAVNATELJSTVA V LJUBLJANI.

Palača ljubljanske pošte.

Ljubljanska pošta

Zgodovinski opis ob 30letnici njene stavbe.

Po raznih virih spisal

Fr. Šemrov,

tajnik poštnege ravnateljstva v Ljubljani.

V Ljubljani 1927.

Založila „Obl. organizacija ptt. uslužbencev v Ljubljani“.

Natisnila Narodna tiskarna. Odgovoren: Fran Jazeršek.

Predgovor.

Po večkratni preselitvi iz enega dela mesta v drugega se je meseca novembra 1896 ljubljanska pošta vselila v svojo lastno, novo-zgrajeno palačo na vogalu Prešernove in Šelenburgove ulice. Ob tej priliki je izdal P. pl. R a d i c s za zgodovino kranjskih pošt važno knjigo »Die k. k. Post in Krain und ihre geschichtliche Entwicklung — Laibach 1896« po vzgledu dr. Petrusa T o m a s i n a, ki je dve leti poprej (1894) v spomin dograditve palače poštnega in brzojavnega ravnateljstva v Trstu, pod katero oblast so do prevrata spadale pošte na Kranjskem, spisal knjigo »Die Post in Triest und ihre historische Entwicklung, Triest 1894«. To knjigo omenjam zato, ker se je pisatelj doteknil v njej naše starejše poštne zgodovine iz Valvasorjeve dobe.

Od tedaj je minilo 30 let in ljubljanska pošta se pripravlja, da praznuje vsaj na tihem 30-letnico svojega lastnega doma. Za jubilej, ki ga bo slavila na zunaj in znotraj prenovljena, ji poklanjam te skromne zgodovinske črtice v hvaležen spomin, da me je imela najlepšo dobo mojega življenja pod svojim okriljem. Pričajo naj o več ko štiristoletnem plodonosnem delovanju ljubljanske pošte. Omejil pa se nisem samo na zgodovino ljubljanske pošte, nego sem istočasno podal

splošni razvoj pošte v Sloveniji.

Pri sestavi so mi služili poleg uradnih pripomočkov in raznih šematizmov še sledeči viri:

Ivan Vrhovec, Zgodovina pošte na Kranjskem (Ljubljanski Zvon 1888, 652—662, 717—727); A. Koblar, Donesek k zgodovini pošte na Kranjskem (Izvestja muzejskega društva za Kranjsko, III., 1893, 54—59; citiram I.M.K.) ; P. v. Radics, Alte Häuser in Laibach, Serie I, 1908, 49—55; Nestor (Iv. Vrhovnik), Iz stare Ljubljane (Jutro 1923, šte. 284) ; univ. prof. dr. Kidrič, Andrej Smole (Jutro 1926, št. 122). Za primerjavo mi je bilo ne povsem kritično delo: Schweiger-Lerchenfeld, Das neue Buch von der Weltpost.

Slednjič s hvaležnostljo omenljam, da mi je delo zelo olajšal g. dr. Janko Šlebinge r, upravnik ljubljanske študijske knjižnice, ki mi je z izredno ljubeznivostjo donašal vire ter mi sploh pomagal z nasveti iz svojih bogatih izkušenj. Izrekam mu najtojplejšo zahvalo.

V Ljubljani, meseca oktobra 1926.

Fr. Š.

I.

Do 17. stoletja.

1. Prvi začetki.

Domneva se, da je bila ljubljanska pošta, ali s takratnim nazivom »poštna postaja«, ustanovljena l. 1496.⁽¹⁾, ko je cesar Maksimiljan I. uvedel prvo redno poštno zvezo od severa do juga države s sli-tekači. Služila je samo za državne potrebe.

Po razpadu zahodno-rimskega cesarstva so prvi novi (vladarji zaman skušali ohraniti napravo starorimske pošte »cursus publicus«. Zato so ostale evropske dežele ves čas tja do začetka novega veka brez one stalne prometne ustanove, katero imenujemo »pošta«. Vladarji srednjega veka so pač razpošiljali svoje ukaze, kadar je bilo treba, z robotnimi sli, niso pa se zmenili, da bi organizirali promet občevanja, ki bi bil v prid splošnosti. Zato so segli deželni stanovi, mesta, samostani, univerze in trgovski stan po samopomoči in začeli sami vzdrževati občevalne zveze. V to svrhu so se posluževali najetih slov. Zato govorimo, kadar razpravljamo o pošti v srednjem veku, le o slih, deželnih, mestnih, samostanskih,

1 To letnico imajo pri ljubljanski glavni pošti navedeno starejši letniki avstrijskega »Post-Almanach«.

univerzitetnih in trgovskih ter mislimo pri tem na ljudi, katerih so se imenovane ustanove posluževale za raznašanje ukazov in poročil. Tako so menda tudi kranjski deželni stanovi rabil sle, ki so jih pošiljali po gradovih, kadar so bile sklicane seje. Ali so tudi naša mesta, samostani in trgovci imeli svoje sle, ni znano, vsekakor pa je verjetno, da so se naši pradedi, kakor drugod, posluževali za raznašanje vesti vsaj potujočih ljudi, kakršni so bili menihi, ki so v krušno malho radi vzeli tudi pisma.

Preokret je nastal s prvo uvodoma imenovano redno poštno zvezo l. 1496., zlasti pa 20 let pozneje, ko je začela rodovina *Torriani de Tassis*, ali kakor se je pozneje zvala *Thurn-Taxis*, ustanavljati redne poštne zveze s stalnimi poštnimi postajami za splošni promet.⁽²⁾

Prvo točnejšo vest o pošti na našem ozemlju nam prinaša leto 1573. Tedaj se je nadvojvoda Karel, ki je dobil od cesarja Ferdinanda I. notranje avstrijske dežele, pogodil s kranjskimi stanovi, da se je osnovala prva peška pošta (selski tekač vsake 4 dni) iz Ljubljane do Gradca, in sicer tudi že za splošni promet. Stanovi so mu privolili prispevka 200 goldinarjev na leto. Pet let pozneje (1578) se je pogodil Karel s koroškimi in kranjskimi stanovi za drugo poštno zvezo, ježno pošto iz Maribora⁽³⁾ v Ljubljano, za katero mu stanovi

2 Prva l. 1516. od Dunaja do Bruslja.

3 A. Koblar : IMK 1893, 54. Valvasor te zveze ne omenja.

obljubijo 300 goldinarjev na leto. L. 1584. se zamenja peška pošta Gradec —Ljubljana z ježno pošto, zaeno pa se podaljša preko Hrušice do Gorice in od tam do Benetk. Pogajanja za prispevek k tej progi so trajala delj časa, ker so se deželni stanovi začeli upirati, a slednjič l. 1588. privolijo vendar po 200 goldinarjev na leto. Zato jim dovoli Karel poštninsko prostost, ki je veljala za plemiče, njih uradnike in posle.

Istega leta (1588) obiše Ljubljano generalni dedni poštar Ivan Krstnik baron P a a r in se začne v imenu nadvojvode pogajati za novo izredno pošto (Extraordinari-Post), ki naj bi odpravljala samo uradne spise deželnih uradov in vicedoma, ne pa tudi zasebnih pisem. Zahteval je za njo prispevka 300 goldinarjev ali 200 tolarjev na leto. Do pogodbe pa menda ni prišlo.

Pri tej priliki moram omeniti, da niso bili v vseh avstrijskih deželah gospodarji pošte Thurn - T a x i s i, ker je nekod prevladovala rodbina P a a r.

2. Prvi poštni funkcionarji.

L. 1584. čitamo prvič o ljubljanskem poštnem upravitelju. Imenoval se je Franc Leberwurst. Dne 10. avgusta istega leta ni mogel poštni sel priklicati brodarja pri Sv. Jakobu ob Savi, da bi ga prepeljal čez reko. To je zvedel nadvojvoda Karel in zahteval od poštnega upravitelja, da se opraviči. Ta pokliče črnuškega in šentjakobskega brodarja k sebi na odgovor. Izgovarjala sta se, da nista do tega dne, ko je

začela hoditi prva nova pošta iz Ljubljane na Sv. Jakob, dobila nobenega ukaza, čakati pri brodil na pošto in so tedaj brodarski hlapci že odšli domov. Nato jima je upravitelj velel, da morata čakati noč in dan na pošto, zlasti črnuški brodar, ki ima brod od nadvojvode v fevdu.

Dostaviti moram, da ni bilo mostov, ampak samo brodi. Edini most čez Savo je bil pri Kranju. Kadar je Sava tako narasla, da brodarja pri Črnučah in Sv. Jakobu nista mogla voziti, je šel poštni sel na Kranj, tam čez most in nato na Kamnik. S 17. stoletjem so začeli polagoma delati mostove. L. 1608. so naredili lesen most čez Pšato pri Dragomlju in pošta je nato začela hoditi ondi⁽⁴⁾ na Brdo in Podpeč, kjer je bila postaja.

Poleg upravitelja *L e b e r w u r s t a* se imenuje tudi poštni sel (*Fusspott*) *Andrej K a p u s*. Prosil je nekoč, da se mu odpusti povračilo 100 goldinarjev, ki jih je baje na potu izgubil.

Z uvedbo jeznih poštних zvez je morala imeti poštna postaja tudi konje. Zato se odslej imenujejo tudi imena ljubljanskih poštних odpravnikov (*Postbeförderer*) oziroma poštarjev. Njihova dolžnost je bila imeti konje, v slučaju potrebe si jih tudi izposoditi in pa skrbeti za točen prenos pošte.

L. 1589. je poštar v Ljubljani *L a m p r e c h t Adlhart*, ki je za 2 konja prejemal 200 goldinarjev kot

4 **Koblar: IMK 1893. 55.**

že dovoljeni prispevek deželnega odbora. L. 1595. pa je poštar Mihael T a l l e r, katerega je popisal vicedom kot dobrega katoličana⁽⁵⁾, veččega branja in pisanja. Izza njegovega službovanja je bila l. 1599. ljubljanska pošta radi kuge začasno premeščena v Kamnik, odkoder pa se je že drugo leto vrnila v Ljubljano. Vendar je bilo še nekaj časa zaukazano, da se poštni sli iz Štajerskega ne smejo puščati v mesto, in pisma so morali pred mestom prekaditi.

II. V 17. stoletju.

1. Upravitelji in poštarji.

Za časa škofa H r e n a⁽⁶⁾ je bil poštni upravitelj Janez Tomaž K u n s t, škofov nečak. Služil je poprej 10 let na (pošti v Gradcu kot ekspeditor, nato bil 4 leta poštni upravitelj v Ljubljani in slednjič v kameralni službi brodnicař (Wassermauth-Einnehmer). Leta 1652. je prosil, da se mu potrdi plemstvo, ki ga je imela prej njegova rodbina, sklicujoč se na zasluge svojega strica, kakor tudi, da se je njegov oče Janez K u n s t udeležil zmagovite bitke proti Turkom pri Sisku l. 1593. Prošnja mu je bila uslišana.

Leta 1640. je umrl poštar T a l l e r, njegov

5 Bilo je v protestantski dobi.

6 Tomaž Hren, ljubljanski škof od l. 1597.— 1630., znani protireformator.

naslednik je bil Matija Strobl, katerega je vmestil vicedom Orfej grof Strassoldo. Bil je tudi deželni odbornik in je pripadal deželnim stanovom. Iz tega in drugih primerov vidimo, v koliki časti so bili naši prvi poštni funkcionarji. V drugi (polovici stoletja, za Valvasorjeve⁽⁷⁾ dobe, je poštni upravitelj Jurij Schönoutsch, poštar pa Karel Aufwarter, kateremu je sledil do l. 1693. Volbenk Žiga baron Stroblhof, za njim pa Jakob Viwiz.

2. Poštne zveze, službene težave.

Poštne zveze so bile ali peške ali ježne, vozne pošte v 17. stoletju še ni bilo radi slabih cest tedanjega časa. Pošte, ki so odhajale in prihajale ob določenih dneh in urah, so se imenovale redne (Ordinari-Post), bile pa so tudi izredne brze pošte (Extraordinari-Post), kakor priča ukaz nadvojvode Ferdinanda II. od 10. aprila 1609 ljubljanskim meščanom, da morajo dati poštarju Talerju za vsako izredno pošto konje, ako lastnih nima doma.

Ježne pošte so se začeli med drugimi posluževati tudi državni, vojaški in cerkveni dostojanstveniki. Tako najdemo v dnevniku škofa Hrena opombo, da je dne 4. julija 1601. potoval skozi Ljubljano v Gradec s pošto vojvoda florentinski don Juan de Medicis

⁷ Janez Vajkard Valvasor, kranjski zgodovinar (1641—1699), je v znamenitem delu »Ehre des Herzogtums Krain« v 2. knjigi (pogl. 9., 42. in 58.) opisal tudi tedanje poštne razmere na Kranjskem.

na ekspediciji proti Turkom. Zapisal je škof tudi o sebi, da je dne 28. oktobra 1601. ob osmih zjutraj odpotoval s svojega posestva v Gornjem gradu, prišel ob devetih zvečer v Konjice in o polnoči sedeli na pošto (auf die Post aufgesessen) in dospel zvečer ob 5. uri v Gradec.

O poštnih cenah vemo le malo. Za poštnega konja iz Ljubljane v Gradec je plačal dne 7. marca 1670. grof Turjaški, deželni glavnik kranjski, poštarju Aufwarterju 11 gold. 30 krajcarjev. Za štafeto, t. j. za poštnega jezdeca, ki ga je kdo posebej naročil, da mu je hitreje odnesel pisma, se je z Dunaja do Ljubljane plačalo takratnih 18 gold. 45 kr.

Poleg pisem je odpravljala pošta tudi časopise, pisane, sempatja tiskane, malega obsega s političnimi vestmi. Vendar so to posredovanje smatrali bolj za postransko službo in so poštni uslužbenci zato radi jemali kako nagrado. Leta 1689. je deželni odbor graškim poštnim uradnikom dovolil 100 gold. a leta 1693. je obljubil nagrado tudi ljubljanskim, ako bodo to leto prihajali še boljši časopisi in se naglo dostavljali.

Za Valvasorja je imela Ljubljana poštne zveze z Gradcem, Benetkami, Karlovcem, Celovcem in Reko (St. Veit am Pflaumb). Ob četrtkih je prihajala pošta iz Gradca in še istega dne odhajala proti Vrhniki, od tam čez Hrušico in Sv. Križ na Gorico. Bila je samo ježna pošta. Potniki so se do Vrhnike rajši vozili po

Ljubljani. Ob torkih je prihajala pošta iz Benetk in odhajala kmalu nato. čez Podpeč pri Brdu (poštna postaja) na Gradec in Dunaj. Ob torkih je prihajala pošta tudi še iz Karlovca čez Metliko, Novo mesto, Trebnje in Višnjo goro, kjer so bile postaje. Tudi ta pošta je bila ježna, plačevala jo je deželna gosposka. Iz Celovca in Reke pa so pošto nosili sli-tekači. »Von Klagenfurt etc., St. Veit am Pflaumb und anderen Orten mehr laufen nur die ordinari Boten«, piše Valvasor. Leta 1688. se je ustanovila poštna zveza med Ljubljano in Trstom. Pošta je odhajala skupno z goriško, le da je zavila na Razdrto. Pogodbo je sklenil dne 29. jan. 1688 ljubljanski poštar Stroblhof z Domenikom dell Argento, pooblaščenecem tržaškega mestnega sveta.

Na točno odhajanje in prihajanje pošte je graška vlada posebno pazila. Meseca maja 1650 je pisala kranjskemu deželnemu glavarju grofu Volku Engelbertu Turjaškemu, da naj skrbi, da bo pošta redno odhajala, ker se opaža, da se odprava v Gorici, Ljubljani in Gradcu pogostokrat zakesni, radi česar prihaja pošta na Dunaj z veliko zamudo in so se poslaniki zunanjih držav zato pritožil.

Leta 1693. ni moglo biti ona ljubljanski pošti vse v redu, ali pa so bile le klevete, da se tam večkrat izgubljajo pisma. Graški cesarski namestnik piše deželnemu glavarju knezu Eggenbergu, da je slišal, da se na ljubljanski pošti večkrat izgube pisma,

česar pa noče verjeti, vendar naj si bo kakor že hoče, naroča glavarju, da izda naredbo, da bodi na imenovani pošti red (die gebührende Ordnung), naj se pisma vsakikrat dostavljajo pravilno in naj jih nihče ne zadržuje, še manj pa odpira, kakor gotovo bo kaznovan neprizanesljivo vsak, ki ga zasačijo (mit voll Empfündlicher animaduersion vnerschondt würden verfahren lassen). Deželni glavar je odgovoril, da o kakih nerednostih na ljubljanski pošti ni ničesar slišal, da pa je kljub temu zaslišali poštarja barona Stroblhofa, ki zahteva od ovaduha podrobnih podatkov (Particularitäten). Navzlic temu, nadaljulje glavar, je poštarja opozorili, da strogo pazi na urad in da svoje pisarje (Postschreiber) opomni na prisego. Kratka notica o ljubljanski pošti iz 17. stoletja se je našla med pismi, ki jih je pisal Giuseppe Mecholi, rimski znanec ljubljanskega škofa Otona Fridr. grofa Puchaima (1641 do 1664). V nekem pismu je omenjen poštni promet čez Trst in Benetke, omenja se ljubljanski poštar — mastro di posta (najbrže Matija Strobl) in pa takratni poštni predpis, da je treba korespondenco za Ljubljano frankirati, dočim gredo pisma za Benetke lahko nefrankirano, odkoder se odpravljajo dalje s posredovanjem druge privatne osebe (MHVK 1859, 66.).

3. Pošta državna ali zasebna.

Kdo so bili prve čase gospodarji pošte? Glede tega

vprašanja vlada precejšnja nejasnost in o tem pisati je najtežje, ker zgodovinske knjige so v tem predmetu površne. Povsod se imenujeta dve imeni, rodovina Thurn - Taxis v Nemčiji in rodovina Paar v avstrijskih deželah. O obeh pišejo, da sta izvrševale, vsaka na svojem mestu, poštni regal (poštinsko pravico). Po drugi strani pa vemo, da so se tudi vladarji brigali za pošto, to vidimo zlasti v notranje-avstrijskih deželah, kamor so spadale Štajerska, Koroška in Kranjska, kjer nadvojvode niso štedili s poštnimi naredbami in ukazi. (Glej prejšnje odstavke). Paar torej ni mogel biti neomejen gospodar pošte. Novejša raziskavanja⁽⁸⁾ so tudi o Thurn-Taxisu razkrila, da člani njegove rodovine vsaj prve čase niso bili gospodarji pošte, ampak le nameščenci cesarja. Je tudi umevno, ker prvi Taxis ni bil še bogat, da bi bil z lastnim- premoženjem mogel ustvariti tako institucijo, (kakor je pošta, pomagati mu je mogel le vladar. Vsekakor pa so se Taxisi pozneje osamosvojili, ko so postali bogati.

Najsi je bilo razmerje med vladarji in obema poštnima rodovinama kakršno koli, neovrgljiva resnica je, da je Thurn-Taxisu in Paaru donášala pošta ogromne dohodke. To so vedeli tudi Habsburžani — piše Vrhovec⁽⁹⁾ — in ni čuda, da so se trudili na vso moč, kako bi jo dobili popolnoma v svojo oblast.

No, leta 1615. dobi cesar Matija od Lamorala Taxisa zagotovilo, da bo odslej avstrijska pošta, kolikor je bilo v Taxisovi oblasti (Prednje Avstrijska in Tirolska), ločena od državne nemške pošte glede uprave, toda dohodkom se Lamoral ni hotel odreči.

V ostalih avstrijskih deželah (Dolnja in Gornja Avstrija, Češka in notranjeavstrijske dežele) je oskrbovala pošto sicer rodovina Paar, toda je bila odvisna od vladarjev. Vendar je cesar Ferdinand II., ko je štajersko vladarsko vrsto združil z glavno avstrijsko, mahoma izročil vso pošto, najbrž radi homatij tridesetletne vojne, neomejeno z vsemi dohodki Paarovi rodovini. Moral je to storiti, ker je bilo za vzdrževanje pošte treba velikega kapitala, ki ga pa država takrat ni imela. S tem trenutkom so postali Paari edini gospodarji pošte. L. 1627. je bil Janez Krištof baron Paar imenovan za vrhovnega dednega poštarja.

4. Način uradovanja.

O uradnem poslovanju vemo, da so poštni uradi že takrat izdajali za sprejete priporočene pošiljke predajne liste (recepise), vsaki pošti (pa so, kadar se je odpravila na pot, izročili urnik.

Takrat in še pozneje je bilo strankam dovoljeno, da so pošiljke, ki so jih hotele priporočiti, oddajale na pošto s predajnim listom, ki so ga lahko same napisale. Danes je to dovoljeno le strankam, ki imajo predajne

knjige.

Radics je nekaj takih predajnih listov zasledil v arhivu kneza Auersperga in enega ponatisnil v knjigi »Post in Krain« (str. 30), ki slove:

+

B.(eata) V.(irgo) Geliebter Herr Shenautsch, hiebei

1 Paquet Gral von Verdenberg	}	Wienn.
1 Buccellini Freiherr		
1 Graf Lessle		
1 aron Kazianer		
1 Secretari Putrer		
1 mehr an Herrn Kazianer		
1 an Herrn Generalien zu Carlstadt	}	Grätz.
1 Staathalter		
1 Landeshauptmann in Steyer	}	Grätz
1 Jauerburg Baron		
1 Gallenstein	}	Grätz
1 Khuen		
1 Herr Hoff Canzler Jöchlinger	}	Wienn
1 Fürsten von Auersperg		
1 Grafen von Portia		
1 insimili Grafen Portia	}	Grätz
1 mehr an Ihr fürstl. Gnaden		
2 Herr Generali von Carlstadt		

All in correspondenz zu nemben. Verbleib

d. h. d. l.

Laibach, den 25. April 1659.

H. Sellenitsch

mehr 2 an Baron Kazianer
pro Wien, all in
correspondenz, ist vill daran gelegen
Des Herrn schreiben hab zu recht empfangen
Franz Stagl m. p.

Predajni list je napisal odpošiljatelj H. Sellenitsch sam in ga naslovil na ljubljanskega poštnega upravitelja Schönoutscha (Shenauitsch). Poštni uradnik je sprejem pošiljk na listu s podpisom potrdil, v tem primeru Franz Stagl. Na nekem drugem predajnem listu je upravitelj sam podpisan, predajni list od 6. julija 1660 pa izkazuje denarno pismo (Brief in Correspondenz zu nemben, darinnen ein Einschluss von Goldducaten).

III.

V 18. stoletju.

1. Poštni upravitelji.

V začetku 18. stoletja je bil upravitelj ljubljanske pošte Domenico Hingerle, ki je bil tudi član notranjega sveta mesta Ljubljane. Koliko časa je kot poštni upravitelj služboval, ni znano, ker manjkajo viri do 1743. Tega leta je poštni upravitelj Franc Dominik Müllbacher, ki ga najdemo nekaj časa še l. 1754. na svojem mestu. Ljubljanska pošta je štela takrat 3

osebe⁽¹⁰⁾: upravitelja Müllbacherja, oficirja⁽¹¹⁾ And. Werdnickha in pismonošo Antona S n e d i t z a.

Müllbacherjev naslednik je bil Fr. A m i g o n i, ki je upravljal ljubljansko pošto od l. 1754. polnih 25 let. Njegovo službovanje je moralo biti zaslužno, ker je postal nadupravitelj, vladni svetnik in bil povišan v plemiški stan; bil je tudi član družbe za poljedelstvo in koristnih umetnosti⁽¹²⁾.

Za Amigonijem je bil od l. 1780. nadupravitelj Jakob pl. F i s c h e r. L. 1786. je še služboval, potem nam zopet manjkajo viri do leta 1793., ko je nadupravitelj Ignac pl. W u r m s e r.

Naše starejše pismonoše bo zanimalo, da je bil okoli l. 1780. na ljubljanski pošti takrat še edini pismonoša po imenu Peter Zanetti, ki je za novo leto 1784. izdal za voščilo svojim strankam knjižico »Alt und neues Postbüchel auf das Jahr 1784« z geslom »Meine Zwanziger sind schon gar, drum wünsch ich ein neues Jahr. P. Zanetti.«⁽¹³⁾ Take knjižice s koledarjem, polne pristnega humorja iz poštne službe, so izhajale pozneje na Dunaju leto za letom do 20. stoletja; razdeljevali so jih ob novem letu pismonoše po vseh večjih mestih.

10 I. ö. Instanzkalender 1754 (Študijska knjižnica v Ljubljani).

11 Uradniški naslov.

12 Iz te se je razvila sedanja kmetijska družba.

13 V študijski knjižnici. (Radics »Post in Krain«, str. 51).

2. Poštne hiše v Ljubljani.

Do 1774. ne vemo, v katerem delu mesta je bila pošta. Tega leta jo najdemo v Gradišču, v Poštni ulici št. 69,⁽¹⁴⁾ danes Gradišče št. 2. Ako stopiš od nunskega samostana v Gradišče, zazreš hišo takoj na voglu Nunske ulice. Današnja je že naslednica nekdanje poštne hiše, katero so po potresu podrli. Ta je bila večja od sedanje, ker je segala 'spredaj daleč na ulico, ob strani pa zoževala vhod, v Nunsko ulico. Imela je prostorno dvorišče⁽¹⁵⁾ s hlevi in lopami za vozove, bila je torej popolnoma pripravna za pošto. L. 1802, ko ni bilo več pošte v hiši, je bil njen lastnik Anton Strojan; bila je tam gostilna »Gartnerwirt«, ali po domače »pri Zolarju«.⁽¹⁶⁾ Za časa potresa l. 1895. je bil hišni posestnik Anton Premk, poštni nadkontrolor v pokoju. Kakor mnogo drugih hiš je padla radi poškodb tudi njegova, sezidal je novo, ostal njen lastnik do smrti, nato so jo prevzeli dediči. Danes je v drugih rokah, v njej deluje kulturno-prosvetni odsek delavske zbornice.

Ker ni mogla dati poštna hiša vsem potnikom prenočišča, ostajali so boljši potniki v gostilni »Bidelmon« ali »zum wilden Mann« poleg magistrata, danes Pred škofijo št. 21.⁽¹⁷⁾ Na vladni ukaz, da mora

14 Nestor (Iv. Vrhovnik): Iz stare Ljubljane (Jutro 1923, št. 284).

15 in 16 Glej sliko v knjigi Staroslav (Iv. Vrhovnik) :

Gostilne v stari Ljubljani, str. 45.

17 V njej je trgovina A. Persche.

mesto skrbeti, da dobe odličnejši potniki tudi boljša prenočišča, je magistrat kupil l. 1731. blizu rotovža dve hiši in jih strnil v eno za hotel »Bidelmon«. Tujcem je bilo na razpolago prvo nadstropje z 10 sobami, drugo nadstropje je magistrat oddal zasebnim strankam za stanovanja. Tretjega nadstropja hiša takrat še ni imela. Zaradi večkratnega vojaškega nastanjevanja tujci niso vedno dobili sob, zato se je l. 1754, poštni upravitelj Franc Amigoni pritožil na vlado, češ da so najboljše sobe pri »Bidelmonu« oddane zasebnim strankam, vsi boljši potniki pa se morajo zadovoljiti s slabšimi, ali iskati po več ur prenočišča v predmestjih, ali se pri še tako slabem vremenu odpeljati iz mesta. Zato naj se magistrat pozove, da prepusti gostilničarju tudi drugo nadstropje za nizko najemnino.⁽¹⁸⁾ Magistrat se je opravičeval, da je oddal drugo nadstropje zasebnikom, ker mu potniški promet ni obetal zaslužka, kajti vse leto 1749, ko so bile še sobe rezervirane za tujce, je bilo oddanih na edinega potnika 8 sob, za katere je plačal 12 goldinarjev. Vendar je okrožni glavar ugovor magistratov zavrnil in mu naročil, da mora prepustiti tudi drugo nadstropje za tujce, kar je tudi storil (MHVK 1862, 60). Tako je imel poštni upravitelj Amigoni s pritožbo uspeh. Magistrat je obdržal hišo samo do l. 1763., nato jo je prodal. Hotel je ostal v njej

18 I. Vrhovec: **Hauptstadt Laibach**, str. 110.

do L 1868.

L. 1776. najdemo pošto še na istem mestu, za naslednji dve leti manjkajo viri, a 1780. je pošta sicer še v Gradišču (Poštna ulica), toda za hišo naprej na št. 70 (danes Gradišče št. 4 na voglu Erjavčeve ceste).⁽¹⁹⁾ Njen lastnik je bil nadupravitelj Amigoni, morda se je pošta zato k njemu preselila. Hiša, ki je najbrže še danes ista, gotovo pa prenovljena, kakor kaže letnica 1833 nad vrati, ima ob vhodu iz Erjavčeve ceste veliko dvorišče, ki kaže znake, da se je nekdam vršil tu promet s konji in vozovi, nekaj časa poštnimi, pozneje, ko je šla pošta drugam, pa z zasebnimi, ker je bila hiša dolgo časa nato trgovska.

Pošta vendar na tem mestu ni ostala dolgo. Amigonijev naslednik Jakob pl. Fischer jo je premestil na Mestni trg št. 190 (sedaj št. 2) v hišo, ki je danes združena z magistratnim poslopjem; v njenem pritličju je zdaj prodajalna mestne elektrarne. Kupil jo je Fischer sam na ime svojega svaka Karla pl. Strahlendorfa l. 1780.⁽²⁰⁾ Toda pošta se ni takoj preselila v njo, ker jo je moral Fischer preurediti, postavil je hleve in izvršil druge adaptacije; zato je dobil od erarja 2000 goldinarjev posojila, ki se je vknjižilo na hišo. Obvezati se je moral, da odplača dolg v 4 letnih obrokih po 500 gold. od svojih prejemkov; mestna občina, od katere je hišo kupil, pa

19 Instanzkalender Krain 1780. (Študijska knjižnica).

20 Radics: Alte Häuser I. str. 50.

mu je v kupni pogodbi naložila, da mora pri izbruhu požara izven mesta dati poštne konje za brizgalne. V hišo se je pošta preselila l. 1782.⁽²¹⁾

Nadupravitelj Fischer ni samo v tesni zvezi z zgodovino ljubljanske pošte, imenuje se tudi v zgodovini poslopja sedanjega poštnega ravnateljstva. L. 1786. je kupil od grofa Stampferja nekdanjo Gruberjevo hišo v Zvezdarski ulici št. 1, katere posestnik je danes poštno in brzojavno ravnateljstvo. V Fischerjevi posesti je bila le 3 leta.

Na Mestnem trgu je ostala pošta do leta 1793. ali 1794., ker l. 1795. jo najdemo že na Dunajski cesti št. 19 (pozneje 4). Danes je tu sklop hiš s števil. 12 in 14, last Mathiana. Hiša, v kateri je bila pošta, je bila last Andreja Maliča, velikega ljubljanskega bogataša.

3. Karel VI. odkupi pošto od Paara.

Rodovina Paar, kateri je bila izročena pošta od l. 1627, je uživala vse dohodke do Karla VI., ki je l. 1722. poštne erar odkupil od grofa Joahima Adama Paara za 90.000 goldinarjev,⁽²²⁾ vrhu tega pa je še obljubil plačevati rodovini obresti od enako velikega kapitala.⁽²³⁾ Tudi je dobil Adam grof Paar naslov in

21 Instanzkalender Krain 1782 — Študijska knjižnica.

Radicseva letnica 1780 se s koledarjem ne vjema.

22 I. Vrhovec: LZ 1888, 655.

23 Po Radicsevi »Post in Krain« str. 38 so dobivali Paari letno 37.720 gld.

dostojanstvo vrhovnega državnega dednega poštarja.⁽²⁴⁾ Pošte so bile odslej podrejene z vrhovno dvorno pošto (Oberst-Hof-postamt) na Dunaju vred posebnemu poštnemu direktoriju.

Takoj nato je cesar Karel zvišal poštnino, zato pa tudi ni več zahteval prispevkov od dežel. Poštinsko prostost je omejil. Imela so jo odslej le uradna pisma »ex officio«, vendar so jo obdržali še ministri s svojimi soprogami in otroki, državna pisarna, državni dvorni svetniki in prosjaški samostani (kapucinski, frančiškanski itd.). Deželnim stanovom je bila poštinska prostost odvzeta, zaman so prosili zanjo še l. 1741.⁽²⁵⁾

4. Ljubljanska višja pošta in njene zveze.

Ljubljanska pošta se imenuje l. 1754. (Šematizem za notr. avstr. dež.) že višja pošta (Oberpostamt), druge pošte so postaje.

Prvi zemljevid za Kranjsko, na katerem so poštna postaja zaznamovane s poštnim rogom, je izdal l. 1774. Joannes Dismas Florijančič (Florianschitsch)⁽²⁶⁾ s podporo kranjskih stanov. Zemljevid (Tabula Chorographica Labaci aeri incisa Abraham Kaltschmid) je stenski in sestoji iz 16 listov. Pri Črnučah ima zarisan most, pri Tacnu pa brod; proti

24 Paarovi naslovi se večkrat menjajo.

25 A. Koblar: IMK 1898, 58.

26 Stiški cistercianec in župnik šentviški.

Štajerski so poštne postaje Podpeč in Št. Ožbalt, proti Reki pa Trnovo. Tržaška pošta gre skozi Dolenji Logatec (Romanorum Longaticum, kakor dostavlja Florijančič), ne več skozi Planino.

L. 1795. so po šematizmu pripadale h Kranjski poštne postaje, ki jih navedem spodaj. Kjer ni danes več pošte, navadem v oklepaju sedanjo bližnjo pošto.

1. Proti Gradcu: Podpeč (Lukovica) in Št. Ožbolt (Trojane).
2. Proti Trstu: Vrhnika, Laze (Planina), Postojna, Razdrto, Sežana.
3. Proti Gorici: Ljubljana—Razdrto, Vipava in Črniče na Goriškem.
4. Proti Reki: Ljubljana—Postojna, Zagorje na Krasu, Lipa (Jelšane).
5. Iz Reke na Trst: Lipa (Jelšane), Materija v Istri.
6. Proti Celovcu: Kranj, Tržič, Košentavre (Kirschentheuer — onstran Ljubelja pri Podgori).
7. Proti Beljaku: Kranj, Zapuže⁽²⁷⁾ (Begunje pri Lescah), Sava pri Jesenicah in Podkoren (Kranjska gora).
8. Proti Karlovcu: Šmarje, Hudo (Pösendorf pri Stični), Novo mesto, Metlika, Novi grad.

V šematizmu za l. 1799. so navedene iste postaje (imenujejo se distriktne — Districtspoststationen), le da je odpadla proti Trstu postaja Laze, mesto nje sta urinjeni novi: Logatec in Planina, proti Karlovcu je

pred Novim mestom nova postaja Trebnje.

5. Poštne ceste.

Preden preidem k vozni pošti, ki je v tem stoletju oživela, spregovorim nekoliko o poštah. Tako so se namreč imenovalle ceste, kjer je vozila pošta. Kadar opisujem take splošne stvari, izgleda, da se oddaljujem od ljubljanske pošte, katere zgodovino sem se namenil opisati. Vendar je v resnici tako oddaljevanje le navidezno, kajti predmet, ki ga v takih primerih začnem opisovati, je v tesni zvezi z odnošaji ali življenjem pošte. Tako je tudi s cestami.

Odkar so zapustili Rimljani naše kraje, se nihče ni več zmenil za ceste, ki so začele razpadati. Vsak je hodil, jezdil ali vozil, koder in kakor je mogel. Šele v drugi polovici 16. stoletja so začeli polagoma misliti na izboljšanje cest. Leta 1569. so pričeli popravljati tržaško cesto, l. 1570. cesto proti Reki (St. Veit am Pflaumb) in l. 1574. košček od Ljubljane do Vrhnike. Ker pa niso cest trajno negovali, dobrih še vedno niso imeli.

Med najslabše ceste je spadala cesta čez Hrušico (Ober Prart-Pürpeumer Waldt). Pri Kalcih blizu Logatca je pošta zavila od tržaške ceste na veliko Hruško planoto, v marsikaterem oziru zanimivo, a tudi razupito krajino. Valvasor piše o njej, da je kamenita in sila dolgočasna, ker pošta je šla — ali kakor se on izrazi — šepala tod po samoti. Nemški potnik Zeiler,

pripoveduje Valvasor, je opisal to pot takole :

»Odpotovali smo (z Vrhnike) prav zgodaj ter imeli prav hudo, žalostno in kamenito pot do pošne hiše v Hrušici, kjer smo kosili.⁽²⁸⁾ Do semkaj je tri milje. Na tej poti je vse polno polzkega in debelega kamenja; nevarno je tod jezdit, konji morajo plezati kakor koze. Zadeli smo, ko smo potovali blizu ene milje, na vas in grad Logatec; imeli smo le kaki» četrtno milje dobro pot, vsa ostala pa je bil samo kamen, breg in nerodovita kadunja«.

Cesta čez Hrušico še v začetku 18. stoletja ni bila boljša in pošta je morala voziti čez hribovje včasih po tri dni. Teh težav je bilo konec, ko so l. 1728. na predlog vrhovnega državnega in dvornega poštarja Adama grofa Paara poštno zvezo prestavili na cesto od Logatca na Planino (Alben) in dalje na Razdrto, kjer se je, kakor vemo, ločila zveza na Trst. Postaji v Hrušici in pri Sv. Križu sta bili opuščeni, na novi poti pa so napravili postaje v Planini, Vipavi in Črničah. Pošta je potrebovala sicer malo delj časa, zato pa je bila pot zložnejša. Od Ljubljane do Vrhnike so se potniki še vedno rajši vozili po Ljubljani. Od tu je pošta potrebovala do Planine 2 uri, do Razdrtega 3 ure, odtod do Vipave zopet 3 ure in toliko od Vipave do Črnič ter od Črnič do Gorice.

Nič manj slaba je bila ljubeljska cesta. V prvi polovici 16. stoletja je vodila čez Ljubelj še ozka pot.

28 Postaja ni bila varna pred roparji, postrežbo so potniki hvalili.

Oskrbovali so jo na eni strani kranjski, na drugi pa koroški deželni stanovi. Okoli l. 1560. so sklenili, da napravijo cesto. Delali so jo skoraj 20 let, stala je 20.000 goldinarjev. Kranjska in koroška dežela sta prispevali 9.000 gold., drugo je dal nadvojvoda Karel iz dohodkov, ki jih je donašala državna mitnica na Ljubelju. L. 1575. je bila cesta na obeh straneh izdelana, a še zelo ozka in za vozove nepravilna. Štirideset let pozneje so jo začeli širiti, najprvo na koroški, nato pa na kranjski strani; vendar je bila še preozka. Neka vladna naredba iz l. 1680. omenja,⁽²⁹⁾ da se mora redni poštni sel, ki donaša pošto iz Celovca v Ljubljano, radi slabe in nepravilne ceste večkrat vrniti, istotako podležejo tam trgovci s konji in naloženimi vozmi, radi česar trpi trgovina, pa tudi država je prikrajšana na dohodkih.

Leta 1728. se je znova z vso naglico lotil dela na Ljubelju kranjski deželni glavar Volf Vajkart grof Gallenberg, ko je zvedel, da pride cesar Karel po tej poti v Ljubljano, kjer se mu pokloni dežela. Izvršili so delo z velikim naporom; predor na vrhu gore, ki se je že podiral, so razkopali in napravili globoko zarezo v skalnato steno. V spomin na srečno dovršitev so postavili na vrhu prelaza dve kameniti piramidi.⁽³⁰⁾

Štajerska pošta je za nekaj časa opustila cesto čez Brdo in začela hoditi čez Kamnik na Motnik. Ko pa je

29 Radics: Post in Krain, str. 35

30 A. Koblar: Cesta čez Ljubelj in ljubeljski piramidi, IMK III, 218—223.

prišla nad Kamnik kuga, so jo takoj zopet preložili na staro pot čez Podpeč pri Brdu na Vransko. Tedaj so začeli Kamničani tarnati, češ »Kamnik peša in lepe stavbe se podirajo, ker se suše dohodki. Mnogokrat Bistrica tako naraste, da pošta ne more čez reko in tedaj mora iti na Kamnik. Sli so že včasih ondi utonili in pisma so šla po vodi. Ko bi se kdaj čez Savo napravil most namesto brodu, bi boljše stal pri Črnučah, nego pri Sv. Jakobu, koder se sedaj prevažata pošta po brodu na Podpeč«. Tako so Kamničani leta 1717. utemeljili svojo prošnjo na vlado, da bi pošta zopet hodila na Kamnik in Motnik v Celje, toda niso bili uslišani.⁽³¹⁾

Več sreče s pošto so imeli Novomeščani. Cesar Karel VI. je iz neznanega vzroka ukazal, da naj gre dolenjska pošta mesto na Novo mesto in Metliko na Žužemberk, Smuko in Kočevsko, nakar so se Novomeščani pritožili, češ da jim tako uidejo dohodki za prenočišča m mostnina, tudi je čez Novo mesto pot krajša, ker se po nji računa le 6 postaj, čez Žužemberk pa bi jih bilo 7 in pol, vrh tega pa bi bilo treba v Žužemberku poštno hišo še le zidati, dočim jo Novo mesto že ima. Cesar je pritožbo upošteval in stara pot je ostala. Cesar Karel je l. 1738. tudi odredil, da naj pošta iz Karlovca do Gradca ne vozi več čez Krapino, ampak na Ljubljano. Naj se napravi dobra cesta čez Metliko, koder naj gre pošta ne po enkrat, ampak po

dvakrat na teden.⁽³²⁾

V drugi polovici 18. stoletja je bila deželnemu kranjskemu oskrbniku, grofu Leopoldu L a m b e r g u poverjena skrb za ceste, imenoval se je zato cesarski cestni ravnatelj. Imel je dovolj dela, ker malo poprej je ugotovil vladni odposlanec, ki je ceste pregledoval, da so po večini razpadle, zlasti tržaška. Zato je Lambert dal nasuti močvirje okoli Vrhnike, pri Planini pa je zaradi večkratnih poplav preložil cesto na Unec.

Tako so polagoma pripravljali pot vozni pošti.

6. Vozna pošta.

Katerega leta je prvi poštni voz zapeljal na naše ceste, ne moremo točno odgovoriti. Iz cesarskih naredb bi sklepali, da je bilo to takoj prva leta 18. stoletja, ker cesar Jožef I. je že l. 1706. ukazal, da imej vsak poštar po 6 konj za (vožnjo in ježo in po 2 koleslja z vso potrebno opravo.⁽³³⁾ Navzlic naredbi si vendar težko mislimo, da bi se bili vsi poštarji v državi namah preskrbeli z vozovi, bil pa je tudi še vedno križ s cestami, zlasti pri nas na jugu. Ker tudi zgodovina ne pove nič določnega, sem prepričan, da so se poštni vozovi prikazali na naših cestah precej pozneje, okoli l. 1740. Opiram se na nekatere poštno naredbe iz l. 1748., iz katerih sklepam, da vozna pošta tedaj še ni mogla biti dokaj stara.

32 A. Koblar, tam, str. 59.

33 A. Koblar: IMK. III. (1893), 56.

Vendar so se ljudje že poprej vozili po poštnih cestah, te vožnje (Stöllfuhren, Landkutscherfuhren) so oskrbovali zasebni prevozniki, katerim je vlada dala dovoljenje. Do l. 1730. je iz Gradca do Ljubljane vozil tak prevoznik po enkrat na teden, namreč v torek popoldne, vračal pa se je iz Ljubljane drugi ponedeljek zjutraj. Pred določeno gostilno v Ljubljani in Gradcu so osebe sedale na voz in izstopale.

Leta 1730. je vlada dala ljubljanskemu meščanu Sartoriju dovoljenje, da sme prevažati potnike, tudi po enkrat na teden, v Trst, Gorico in na Reko. Ako ni bilo nobenega potnika, je smel voz ostati doma. Kmetom in konjskim mešetarjem pa je bilo strogo prepovedano, na svojo roko (prevažati ljudi po poštnih cestah. Od Gradca do Ljubljane so plačevale osebe, ki so imele prtljago do 50 funtov, po 5 gold., za drugo blago pa od centa po, 1 gold. 15 kr. V Trst ali Gorico je plačala oseba po 3 gold., do Reke pa 4 gld.⁽³⁴⁾

Ko je poštna uprava sama začela prevažati ljudi, ni dala koncesije nikomur več. Potniki so se smeli, govorimo resnico, morali voziti s pošto, ker država si je lastila pravico (poštni regal), da sme le ona vzdrževati vozni promet na poštnih cestah. Le po postranskih cestah je smel prevoznik voziti potnika, toda takoj, ko je pripeljal na poštno cesto, je prenehala zanj ta pravica in na prvi postaji je moral potnika oddati cesarski pošti. Da pa bi ta naredba ne izgledala

tako kruta, dovolila je poštna uprava, da sme prevoznik peljati potnika tudi po poštni cesti, ako ga pelje najmanj šest postaj, t. j. dvanajst milj daleč, in ne prepreže konj miti ne odda potnika drugemu vozniku. Seveda je bilo to (nemogoče, ker je pošta menjala konje na vsaki postaji, prevoznik pa naj vozi šest postaj daleč brez prepreganja. Na ta način je hotela država potnike prisiliti, da so se vozili s pošto. Bila pa je tudi stroga kontrola. Če se je pripeljal potnik z najetimi konji na kako poštno postajo, pa se je hotel nato peljati s pošto, se je moral izkazati pri poštarju s potrdilom glavnega poštnega urada (višje pošte), kje in kako dolgo je potoval. Ako se ni vozil še šest postaj, ni smel sestiti na poštni voz, niti mu ni smel poštar dati konj. Potnik tudi takrat, kadar se mu je zdela pošta prepočasna, ni smel presesti na zaseben voz; dovoljeno je bilo pošto popustiti le, če se je ustavila v kraju za 3 dni; v tem slučaju je bilo potniku dovoljeno, da se odpelje z vsakim vozom.

Za prvih let Marije Terezije pisem še niso jemali na voz, odpravljali so jih še vedno z jezdecí (ježno pošto), pozneje so jih začeli tudi voziti (Ordinari-Post). Na tak voz ni smel sestiti potnik delj časa, menda zato ne, ker se je pošta bala, da bi na samem postiljona napadel in pošto oropal. Bil je še drug vzrok, namreč stara pesem — slabe ceste. Dostikrat voz, obložen le s pismi in lahкими zavitki, ni mogel dalje, kaj šele, ko bi prevažal potnike. Cesar Jožef II. je vendar l. 1789. dovolil, da

sme na voz s pisemsko pošto sestri po en potnik, ki se je moral poprej legitimirati, ali je znana in zanesljiva oseba. Smel pa je sestri in izstopiti le na veliki postaji, torej pri nas le v Ljubljani. Za takega potnika so pripravili še enega konja, ki ga je moral potnik plačati.

Vozovi (koleslji) so bili nepokriti, zato je bila pošta dostikrat mokra, in ljudje so se pritoževali. Slednjič je bilo ukazano, da morajo poštna torba v dežju pokrivati s koci ali odejami, ako teh ni bilo, pa s senom ali slamo.

Kakor sem omenil, ljudem ni bilo dovoljeno voziti se s pisemsko (pošto (Ordinari-Post), za nje so bili pripravljene drugi vozovi, na katere so nalagali tudi poštna zavitke. Prvi vozovi so bili primitivni; lepši poštni vozovi, ki jih vidimo večkrat na slikah, so iz konca 18. in iz 19. stoletja. Na deželskih potnih postajah so morali za vozove skrbeti poštarji sami.

Radi evidence vozov in pa njih koristne razporedbe so l. 1750. ustanovili na Dunaju »Glavno ekspedicijo poštnih vozov« (Haupt-Postwagenexpedition), na višjih poštah pa so nastavili ekspeditorje poštnih voz. Ker nisem mogel najti šematizmov iz l. 1756—1776, tudi ne morem povedati, kdaj je prišel prvi ekspeditor vozov na ljubljansko pošto. L. 1777. se imenuje Anton Prälich. Leta 1795. je bil v Ljubljani že poseben urad »Ekspedicija poštnih voz«, ločen od glavne pošte. Ekspeditor je še vedno Anton Prälich, leto pozneje so mu dodelili še nakladača (Postwagenpacker), imenoval

se je Jakob Musik.

Za 18. stoletje nisem imenoval nobenih imen »poštarjev« na ljubljanski pošti, marveč samo imena upraviteljev oziroma nadupraviteljev. Seveda tudi nisem nikjer našel takih imen, zato menim, da so bili odslej posli nekdanjih poštarjev na ljubljanski pošti združeni s posli upraviteljev. Potrjuje me v tem mnenju zgodovinska resnica, da sta nadupra-vitelja Amigoni in Fischer sama dovolj skrbela za poštne potnike. Kakor znano, je Fischer za pošto kupil hišo na Mestnem trgu ter jo. preuredil za urad in za poštne hleve. Dobil je zato od erarja posojilo, katerega je moral odplačevati v obrokih iz svojih prejemkov. V zadolžnem pismu se imenuje njegova plača »Bestallung« in baš to so bili dohodki »poštarjev«.

7. Težave poštarjev.

Na voz z redno pošto, s pisemsko ali paketno, je moglo sesti le malo potnikov, na pisemsko, kakor sem omenil, samo po eden. Ker pošta niti ni vozila na vse strani dnevno, ni bilo ustrezno ljudem, ki so morali naglo potovati. Vendar pa je bilo zanje drugače poskrbljeno. Vsak si je namreč lahko na pošti, kadar je hotel, najel konja in voz; dobil ju je, sprejeti pa je moral tudi postiljona (izredna pošta). Seveda je taka vožnja precej več stala, a je bila pripravnejša. Potnik je mogel dobiti manjši ali večji voz, enega ali več konj, smel je imeti seboj tudi spremljevalce.

Četudi je bila ta naprava dobra, vendar je dolgo časa niso čislali. Bilo je ravno narobe. Oholi ljudje — in med potniki je bilo mnogo takih — so se pošti prav radi rogali. Tako so nastale neverjetne razvade, katere so skušali nam znani ukrepi tedanje poštne uprave odpraviti. Tako so se mogočnejši radi vozili s štirimi, šestimi, pa tudi osmimi konji. Dostikrat jih toliko ni bilo v poštnem hlevu in potnik bi moral čakati, da jih poštar dobi, toda potnik največkrat ni hotel potrpeti in je oštel ali pa celo dejansko napadel hlapce in poštarja samega. Velikokrat pa so poštarju s silo vzeli konje iz hleva.

Imenitni ljudje so imeli navadno seboj služabnike, ki so se večinoma vedli robato. Tak služabnik se je vzel h postiljonu na kozla, zagrabil za bič in udrihal po konjih, pa tudi po postiljonu. Na zadnji postaji je imenitni potnik tudi rad poslal svojega slugo s konjem naprej, da mu preskrbi stanovanje. Uboga žival je mnogo trpela, ker ji sluga ves čas ni dal krme in ne pijače, ampak jo mučil, kolikor je mogel.

Voziti se s poštnimi konji in na poštnih vozeh je veljalo vendar za nekaj posebnega in imenitnega. Znak, da vozi pošta, je bil poštni rog, ki ga je nosil postiljon okoli vratu. Ljudje, ki so se vozili z lastnimi konji, in pa prevozniki so hlapcem radi obešali poštni rog, kakor da se tudi oni vozijo s pošto. Seveda je to poštno upravo jezilo in čutila se je razžaljeno.

Marija Terezija je skušala vse razvade odpraviti s

poštnim pravilnikom (Postordnung), ki ga je izdala dne 14. decembra 1748. Posamezna določila, ki so nekatera prav drakonična, so bila v veljavi še v 19. stoletju, kakor sem jih našel v »Posthandbuchu« iz leta 1820.⁽³⁵⁾ Navedem jih tukaj v prevodu:

1. Potniki in kurirji se morajo naglo odpravljati. Alka ni na postaji dovolj konj, jih mora poštar iskati drugod in o tem obvestiti potnika, da naj potrpi. Ako pa se potnik, bodisi visokega ali nizkega stanu, drzne z besedami ali dejansko napasti poštarja (mit Verbal- oder Realinjurien zu traktiren), ima ta pravico enako z enakim vrniti ali pa potnika naznaniti višji oblasti, in če je slednjič treba uporabljati silo, mora poštarju pomagati krajevna oblast.

2. Krajevnim in sodnim oblastim se ukazuje da preskrbe poštarjem v potrebi nadomestne konje.

3. Potniku, ki se vede na postaji nasilno (excess oder exorbitanz), ni treba postreči; ako se dogode med potjo nasilja, mora postiljon zadevo javiti na bližnji postaji; tu mora nasilni potnik izstopiti in pošta ga ne vozi dalje. Poštar mora vsak tak dogodek sporočiti poštnemu direktoriju, ki mu preskrbi potrebno pomoč (Assistenz, Hülfe und Protection).

4. Prepovedano je vsakomur vzeti z grožnjo ali s silo konja iz poštnega hleva. Prepovedano je tudi poštarje ali njihov nameščence pretepavati, suvati, raniti ali se proti njim na druge načine nespodobno vesti. Kdor se pregreši, bo kaznovan, z globo, ako nima premoženja, pa telesno (Strafe am Leibe ausstehen).

5. Prepovedano je potnikovim strežajem na kozlu

udrihati z bičem po konjih in postiljonih.

6. Prevozniki ne smejo hlapcem dovoliti, da bi jezdili pred vozom s poštno torbo ali poštnim rogom. Poštarji morajo take naznaniti krajevni oblasti, da jih kaznuje.

7. Ako je potnik konja pokvaril, ker je ž njim ravnal nečloveško, ali ga silil k prevelikemu naporu, mora poštarju škodo povrniti.

Poštarji pa so imeli tudi dolžnosti, ki so bile določene v istem pravilniku. Te so bile:

1. Poštni upravitelji, poštarji in poštni prevozniki morajo opravljati službo na svojo odgovornost. Ne smejo se od postaje brez tehtnega vzroka oddaljiti nad tri dni, daljšo odsotnost jim more dovoliti le višja oblast.

2. Poštarji morajo imeti za postiljone le neomadeževane osebe, za nje tudi jamčijo.

3. Poštarji ne smejo drug drugemu postiljonov odjemati, postiljoni pa ne zapustiti gospodarja (poštarka) pred časom in brez odpovedi. Kdor bi se v tem pregrešil, tega ne sme noben poštar sprejeti v službo.

4. Pošta sme potnike voziti le po poštnih cestah.

Pozneje so bile razglašene še te naredbe:

1. Poštarji ne smejo dednih poštnih postaj⁽³⁶⁾ prvih deset let prodati (7. avgusta 1776).

2. Poštni pisarji (Postschreiber)⁽³⁷⁾ se ne smejo sprejemati brez dovojenja poštne uprave, pri nji morajo biti poprej izprašani in zapriseženi (18. januarja 1775 in 27. maja 1782).

3. Poštarji, ki se polaste erarnega denarja, se primejo

36 Nekatere pošte in postaje so se delj časa podedovale.

37 Kakšno službo so opravljali, mi ni znano.

radi poneverbe (3. januarja 1794).

Ker je bila služba poštarjev težavna, njih stan pa celo zaničevan, jim je dala Marija Terezija s pravilnikom tudi nekaj pravic:

1. Ukazano je gospodi,⁽³⁸⁾ da ne sme od poštarjev zahtevati drugih dajatev, kakor teh, ki so ji dolžni dati od podložnih hiš in posestev, tudi ne sme razpolagati niti ž njimi, niti s poštnimi konji, ker poštarji so podrejeni samo poštnemu direktoriju.

2. Krajevne oblasti ne smejo zaseči poštnih hiš za vojaška nastanovanja, niti zahtevati za nje povračila v denarju, sploh morajo biti poštarji oproščeni vseh izrednih doklad.

3. Ako je kje treba ustanoviti poštno postajo ali staro prestaviti, morajo oblasti preskrbeti poštarjem stanovanje in hleve, če lastnih nimajo, za zmerno ceno; ako pa si hočejo poštarji sami kupiti hišo, jih ne smejo pri nakupu ovirati.

Marija Terezija je skušala poštarje odškodovati tudi z zaslužkom. Od poštnine za pisma jim je prepustila polovico, od potnikov pa tudi nekaj, za pisarniške posle so dobivali še nekaj priboljšek. Seveda niso bili dohodki vsakega poštarja enaki, odvisno je bilo to od kraja in prometa.

8. Poštne pristojbine in uradovanje.

O uradnem poslovanju vemo iz tega stoletja že nekaj več. Poštnina za pisma je bila za Karla VI. zelo draga, šele Marija Terezija jo je znižala. Enotna, t. j. **38 Graščaki, škofje, samostani in veleposestniki.**

brez ozira na daljavo, še vedno ni bila, ker jo je cesarica razdelila na 5 razredov. V prva 2 razreda so šteli pisma v inozemstvo, v tretji razred so bila uvrščena pisma, namenjena od prve velike pošte na drugo (glavna mesta), v zadnjem razredu so bila pisma, ki so potrebovala najmanj pota, t. j. z male pošte na drugo malo pošto pred glavno postajo, n. pr. z Vrhnike na Razdrto.

Poštnina se je računala po daljavi in po teži. V tretjem razredu se je plačalo za pismo do pol lota težko 8 krajcarjev, za vsak na-daljni lot do 5 lotov po 16 kr., do 10 po 12, do 20 lotov po 4 in do enega funta po 3 krajcarje. V zadnjem razredu je stalo pismo do pol lota težko 6 krajcarjev.⁽³⁹⁾

Tako draga je bila poštnina še takrat, ko je bila že znižana, kajti vrednost denarja moramo ceniti po tedanji veljavi. L. 1751. si dobil v Novem mestu za 8 kr., torej za toliko, kolikor je veljalo navadno pismo, dva funta najboljšega govejega mesa.⁽⁴⁰⁾

Odpošiljatelj je mogel plačati le polovico poštnine, drugo polovico je plačal prejemnik, smel pa je odpošiljatelj plačati tudi celo poštnino. Ker je imel poštar pri vsakem pismu svoj zaslužek, so na pisma bolje pazili. Ljudje so za to vedeli in so pisma malokdaj oddajali priporočeno.

Poleg navadnih pisem so pošiljali po pošti tudi

39 I. Vrhovec: LZ 1888., 718.

40 I. Vrhovec, tam, 719.

vrednostna pisma in male zavitke do 10 funtov. Za vrednostna pisma so plačevali pri oddaji po 10 kr. od vsakega stotaka njih vrednosti, pri prejemu pa postavno poštnino. Od gotovega denarja je zahtevala pošta po 2 kr. od goldinarja. Za pošiljatev je pošta jamčila le tedaj, ako je pošiljatelj prinesel pismo odprto na pošto, kjer se je denar preštel in pismo vpricho pošiljatelja zapečatilo. Za slučaj višje sile pošta ni jamčila.⁽⁴¹⁾

Za vožnjo so potniki plačevali vozarino po številu vpreženih konj in po razdalji vožnje, poleg tega pa še pristojbino za voz ter napitnino za postiljona in dodatek za mazanje koles. Razdalja se je računala po številu pošt (postaj), vendar je bilo po pristojbeniku to število nekaj večje od dejanskega. Tako se je računala od Ljubljane do Podpeči poldruga pošta. Za Marije Terezije se je plačalo za vsako pošto in konja po 45 kr. Tako n. pr. je veljala vožnja iz Ljubljane do Vranskega z 2 konjema z vsemi ipristojbinami vred 5 gold; 15 kr., v Novo mesto pa okoli 9 gold., to je po predvojni vrednosti denarja skoraj 100 kron. Bila je torej tudi vozna pošta draga.

Iz pravilnika od 14. decembra 1748. in poznejših patentov posnemam še sledeče naredbe:

1. Redne pošte in stafete se morajo ravnati po predpisanem času, zamude in njih vzroke je treba v urniku pripomniti, neopravičene zamude se kaznujejo (1748).

41 I. Vrhovec, tam, 721.

2. Pisemske karte (Briefkarten)⁽⁴²⁾ se morajo skonstrirati; ako se to opušča, se naloži poštarju občutna globa, manipulacijskega ali kontrolnega oficirja pa bodo pri napredovanju preskočili (1. okt. 1792).

3. Dnevniki pisemskih kart (Briefkarten-Journale) se morajo poslati na kontrolo v 14 dneh, ko poteče mesec; za zamude se računa globa, za nemške pokrajine dnevno 15 kr., za ogrske pa mesečno 2 gold. (28. okt. 1790).

4. Pisemske pristojbine morajo biti v uradnih prostorih razobešene. (29. avg. 1777).

5. Stranke, ki uživajo pri pisemski pošti poštinsko prostost, morajo vpisavati pošiljke v knjige (žurnale) (10. nov. 1771).

6. Uradni (ex officio) zavitki se morajo, ako se sumi, da so v njih zasebna pisma, na pošti v navzočnosti stranke odpreti (3. febr. 1776).

7. Za zasebna pisma, ki so priložena uradnim pismom, se računa globa v višini 10kratne poštnine (16. apr. 1787).

8. Pisemsko pošto, ki je dospela brez poštna torbe, je poštni oblasti naznaniti (21. jan. 1772).

9. Zavoje (pakete) do 10 funtov, sme prevažati le pošta (regal) (20. okt. 1785).

10. Zavoji, na katerih se opazijo napake, primanjkljaji ali poškodbe, se morajo naznaniti višjemu uradniku; poškodovan ali drugače pomanjkljiv zavoje ali korespondenca se mora v navzočnosti višjega uradnika tako odpreti, da se ne poškodujejo pečati in omot, in pričeti je preiskavo na tisti progi takoj ali vsaj naslednji poštni dan. Zlasti je treba paziti na uradne zavitke, da so dobro zapečateni in v urniku je pripomniti, ako so došli taki zavoji zapečateni z mehkim namesto s trdim voskom (15. dec. 1780).

42 V njih se je vpisoval porto, ki ga je bilo treba pobrati od prejemnika.

11. Ako se izgubi zavoj, stranka, ki se ne izkaže s predajnim listom, ne dobi odškodnine (26. dec. 1791).

12. Poštarji naj svojo dolžnost vestno vrše in kondukerje, ki vozijo nekartirane potnike, nemudorna naznanijo (8. dec. 1792).

IV. V 19. stoletju.

A. V predželezniški dobi.

1. Pred francosko okupacijo.

Za Wurmserjem je bil nadupravitelj na ljubljanski pošti Janez Webersik, ki ga najdemo l. 1820. v istem činu v Gradcu. Zapustil je naše mesto, preden so se nastanili tu Francozi, ker v izačetku tretje francoske okupacije je bil nadupravitelj Marcus Kermel, ki je bil l. 1796. še pisar, l. 1806. pa akcesist.

Pošta je ostala na Dunajski cesti nekaj nad deset let; v začetku francoske vlade jo najdemo že na Poljanah št. 60 (pozneje št. 73 — danes Poljanska cesta št. 4, kjer je bilo poprej Alojzijevišče). Tu je bila na neprimernem kraju, ker so bile Poljane v predmestju, zato so otvorili na Starem trgu (številka neznana) poštno filialko.

Iz l. 1802. so nam znane iz poštnege topografskega leksikona⁽⁴³⁾, ki ga je izdal Kristian Crusius,

kontrolni uradnik glavne ekspedicije poštних vozov na Dunaju, poštne zveze, ki so vodile skozi Ljubljano:

**Redna pošta (Ordinari)
je odhajala:**

Na **Beljak** ob torkih ob 8.—9. zvečer (do Kranja s celovško pošto) in ob sobotah ob 11. uri dop. z urnikom: »Ljubljana-Beljak«.

Na **Celovec** ob torkih z direktnim poštними vozom »Ljubljana—Špital na Dravi« in ob sobotah od 8—9. ure zvečer po prihodu tržaške pošte z urnikom »Ljubljana— Celovec«.

Na **Gorico** ob sredah in nedeljah po prihodu graške pošte (do Razdrtega s tržaško pošto) z urnikom »Ljubljana— Gorica«.

Na **Gradec** vsak dan po prihodu tržaške pošte z urnikom »Ljubljana—Gradec«.

Na **Karlovec** ob torkih in sobotah ob 6. uri zvečer z urnikom »Ljubljana—Karlovec«.

Na **Reko** vsak dan ob 8.—9. zjutraj po prihodu graške pošte (do Postojne s tržaško pošto) z urnikom »Ljubljana— Reka«.

**Redna pošta (Ordinari)
je prihajala:**

Iz **Beljaka** ob torkih in sobotah popoldne ne da bi v Kranju čakala na celovško pošto, z urnikom »Beljak

Iz **Celovca** ob torkih zvečer z direktnim poštним vozom »Špital na Dravi—Ljubljana« in ob sobotah opoldne z urnikom. »Celovec — Ljubljana«.

Iz **Gorice** ob torkih in sobotah zvečer (s tržaško pošto) z urnikom »Gorica—»Ljubljana«.

Iz **Gradca** vsak dan ob 7.—8. zjutraj z urnikom »Gradec—Ljubljana«.

Iz **Karlovca** ob ponedeljkih in četrtek ob 9.—10. dop. z urnikom »Karlovec—Ljubljana«.

Iz **Reke** vsak dan od 4.—5. pop. s tržaško pošto z urnikom »Reka— Ljubljana«.

Na **Trst** vsak dan ob Iz **Trsta** vsak dan od
8.—9. zjutraj po prihodu 4.—15. pop. z urnikom
graške pošte z urnikom »Trst—Ljubljana«.
»Ljubljana—Trst«.

Iz tega seznama vidimo, da so odhajale iz Ljubljane vsak dan najmanj 3 in največ 6 pošt in toliko jih je prihajalo. Promet se je vršil od sedmih zjutraj do 9. ali 10. zvečer.

Direktni voz »Ljubljana—Špital na Dravi« in obratno je imel namen, da pospeši zvezo med Trstom in Solnogradom. Že od l. 1788. je moral ta voz spremljati od Ljubljane do Špirala ljubljanski konduker.

V imenovanem topografskem leksikonu je tudi omenjeno, da ne sme tržaška pošta v Postojni čakati na pošto iz Reke več ko dve uri; ako reška pošta ne pripelje v tem času v Postojno, ostanejo pošiljatve tam do drugega dne. Na pošto iz Gorice mora na Razdrtem čakati tržaška pošta le, ako tako želi višja pošta v Gorici. Pošta na Karlovec mora v Novem gradu čakati, če je treba, tudi 12 ur na reško, ki prihaja tja dvakrat na teden, nato morata skupno odpeljati proti Karlovcu.

Po C r u s i j u je ljubljanska višja pošta kartirala:

Proti smeri	S poštними postajami	S stranskimi poštami	Z višjimi poštami
Beljak	Žapuže, Jesenice, Podkoren.	Beljak	—
Celovec	Kranj, Tržič, Košentavre.	—	Celovec
Gorica	Vipava, Cerniče na Goriškem	—	Gorica Benetke
Gradec	Podpeč, Št Ožbalt, Vransko, Celje, Konjice, Bistrica, Ehrenhausen, LebringKaisdorf.	Maribor	Gradec Dunaj (glavna pošta)
Karlovec	Šmarje, Hudo, Trebnje, Novo mesto, Metlika, Novi grad	Karlovec	—
Reka	Zagorje na Krasu, Lipa.	Reka	—
Trst	Vrhnika, Logatec, Planina, Postojna, Razdrto, Sežana.	—	Trst

2. Pod Francozi.

Vojna sreča Napoleona je privedla l. 1809. Francoze tretjič v Ljubljano. Dočim so pri prvem prihodu 1797. zapustili mesto že po sedmih tednih, pri drugem 1805. pa po treh mesecih, so to pot ostali štiri leta. Kot novi

gospodarji so preuredili vojaško in civilno upravo, zato imenujemo to dobo francosko.

Po bitki pri Wagramu je bilo med Napoleonom in Avstrijo v Znojmu sklenjeno premirje, ki mu je nato sledil 14. oktobra 1809. schönbrunnski mir. Med premirjem in mirom je bilo na naših tleh še vedno vojno stanje, ker večji ali manjši boji niso hoteli tako hitro ponehati Zato toži baron Žiga Zois⁽⁴⁴⁾ v svojih zapiskih o družabnem neredu. Pogreša zlasti pošto, ki je ne dobiva več redno, in tarna, češ, da so pošte zatvorjene in kdor hoče pismeno občevati, mora imeti sle kakor nekdej. Razveseli se šele, ko mu prinese iz Gornjega grada neznan sel (prijateljevo pismo, ki ga obvešča o vojnih in političnih dogodkih. Dne 28. juliju zve baron, da je prišla polna poštna torba z Dunaja, pa da je noče nadupravitelj Kermel odpreti, dokler ne dobi dovoljenja francoske vojaške oblasti, kar se je zgodilo že naslednjega dne.

Tudi po Dolenjskem ni bilo mirno. Kočevci so umorili francoskega vojnega komisarja. Poljanci pa več francoskih vojakov in oropali francosko pošto, za kar so Francozi požgali vas.

Po schönbrunnskem miru so se duhovi polegli in vrnil se je red. Nova razdelitev dežel nam je ustvarila Ilirijo; Napoleon je strnil na jugu pridobljene dežele v ilirske pokrajine (Provinces Illyriennes) z Ljubljano

44 Baron Žiga Zois (1747—1819) je bil velik podpornik slov. slovstva, umetnosti in znanosti.

kot glavnim mestom.

Spočetka so ostale poštno naredbi, kakršne so bile pod Avstrijo, nato so jih začeli Francozi preminjati, vendar ne vseh. Uvedli so takoj francoske znake, ker je intendant že 29. novembra 1809. ukazal nadupravitelju Kermelu, da morajo pismonoše in postiljoni imeti našive v francoskih barvah, na rokavih pa našite ploščice s slovenskim napisom »Pisemska pošta za ilirske pokrajine«. Poštarjem so dali za znak francoskega orla v vezivu.

S 1. januarjem 1810. so uredili poštno pristojbino. Za navadno pismo so določili 4 krajcarje za tuzemstvo, izvzemši Dalmacijo, in 8 krajcarjev za inozemstvo in Dalmacijo; leto pozneje so izpremenili tarife v francosko veljavo.

Z voljnim poveljem dne 24. septembra 1810. se je potrdila poštarjem stara pravica, da so poštno hiše proste vojaškega nastanjanja.

Poštno naredbi so priobčevali v vladnem listu »Télégraphe officiel des Provinces Illyriennes«. V njem je poročal generalni guverner, za katerega je prihajala vsak dan stafeta iz Pariza, vse novosti, ki so bile stare 8 dni, ker toliko časa je potrebovala stafeta v Ljubljano, dočim je redna pisemska pošta potrebovala več. Tako je sporočil vladni list 1. februarja 1811.⁽⁴⁵⁾ iz Trsta sklep vrhovne poštno oblasti na Dunaju, da

45 *Télégraphe officiel* 1811, št. 10 (V ljubljanski študijski knjižnici).

prilagodi poštne zveze z Dunaja proti Trstu prihajanju in odhajanju pošt iz ilirskih pokrajin in da bo zato brza pošta za Trst odhajala vsakih 5 dni.

Ilirske pošte so bile pod nadzorstvom generalnega guvernerja, uprava pa je bila poverjena generalnemu poštному direktorju v Ljubljani; imenoval se je C. d'Etily, ki je bil tudi predstojnik ljubljanske pošte za nadupraviteljem M. Kermelom.

Dne 17. septembra 1811. je izdal generalni guverner važno naredbo⁽⁴⁶⁾ za ilirske pošte, ki slove:

Ker ni še poštna služba v novih pokrajinah urejena po zakonih in napravah francoske države, a je potrebno, da v initeresu javnosti kakor tudi poštarjev samih, katerim hočemo zboljšati položaj, določimo načela, po katerih se naj vrši poštna služba, odrejam na predlog generalnega intendanta za finance sledeče:

Člen 1. Nihče ne more postati poštar niti upravljati pošte, ako nima pooblastila, ki ga izdaja generalni poštni direktor.

Člen 2. Dosedanji poštarji in druge osebe, ki bi rade dobile pošto, morajo v teku 1 meseca poslati pisane ponudbe na generalno poštno direkcijo v Ljubljani; zavezati se morajo, da bodo imeli toliko dobrih konj, kolikor jih bo potrebno za prevažanje pisemske pošte, za stafete in za potnike; zavezati se morajo tudi, da bodo opravljali službo po pravilih. Generalni poštni direktor naj nam predloži seznam prosilcev, da ga odobrimo, nato sme sprejetim dati dekrete.

Člen 3. Poštarji dobe za konje odškodnino po tarifi, ki jo izdamo.

Člen 4. Vsi drugi vozniki, ki prevažajo potnike ali prtljago, morajo poštarjem plačati odškodnino za vsakega konja 25

cent., kolikorikrat vozijo mimo pošne postaje.

Člen 5. Ako poginejo poštarjem konji na kugi, ali jim požar ali draga višja sila uniči zaloge krme, dobe za vsakega konja 100 frankov, za krmo pa po količini in vrednosti. V takih slučajih morajo krajevne oblasti izdata svedočbe in na osnovi teh bo pokrajinski intendant določil odškodnino.

Člen 6. Poštari so oproščeni vojaškega nastanjanja.

Člen 7. Poštarjem je prepovedano oddajati zasebnikom stafete⁽⁴⁷⁾ za prenos pisem ali zavitkov. Take osebe se morajo obrniti na generalno (poštno direkcijo ali na bližnji višji poštni urad.

Iz tarife, ki je sledila tej naredbi, posnemamo, da so dobivali poštari

1. za prevažanje pisemske pošte:

za konja do vsake pošne postaje 1 fr. 30 cent., za postilijona do vsake pošne postaje 27 cent., za potnika, ki je prisedel na voz s pisemsko pošto, 1 fr.;

2. za potniški promet:

za konja do vsake pošne postaje 1 fr. 50 cent., za postilijona 75 cent., za odprt voz do vsake postaje 75 cent., za zaprt voz do vsake postaje 1 fr. 50 cent.

Kolikor oseb se je peljalo, za toliko konj je poštar dobil odškodnino, četudi jih je morda dogovorno s potniki zapregel manj, poštna uprava se za to ni zmenila. Ker je imel francoski denar precejšnjo veljavo, je bil poštarjev zaslužek dober.

Kako se morajo potniki vesti, so pustili Francozi stara določila, dodali pa nekaj novih. Na hribovitih

47 Najbrže radi vojaške cenzure.

cestah, kjer so običajno pripravili vola namesto konj, so morali potniki tudi pripravo plačati. Potniki, ki so naročili poštne konje za določeno uro, pa so stopili šele pozneje v voz, so morali plačati za pol postaje več in tudi postiljonu so morali za vsako uro zamude dati nekaj odškodnine. Ako pa si je potnik premislil in se ni hotel odpeljati, je vendar moral plačati voznino in postiljonu za eno postajo. Potniki so imeli pravico, da so se smeli pritožiti pri generalnem poštnem ravnatelju, ako se s poštarji ali postiljoni niso mogli sporazumeti.

Dolžnosti poštarjev so ostale stare, dodali so jim le nekaj novih. V poštnem hlevu je morala ponoči goreti luč in vsaj en postiljon je moral čuti, da je postregel stafetam. Poštarji niso smeli sprejemati za postiljone mlajših ko 16 let starih oseb, ker bi drugače po civilnem pravu bili odgovorni za nezgode, ki bi jih morda zakrivili mladoletni postiljoni. Službo odpovedati je moral poštar šest mesecev prej, drugače urada ni smel zapustiti. Postiljonom so morali poštarji dajati službeno obleko, zato pa so jim ne kaj odtegnili od mesečnega zaslužka. Postiljonova suknja je bila iz temnozelenega sukna z rdečini ovratnikom, njeni ogli so morali biti na privihnjjenih krajih podšiti z enakim rdečim suknom kakor ovratnik in pritrjeni z zapono, gumbi so bili medeni. V službi je postiljon nosil visoke škornje, na rokavu pa prišito ploščico s francoskim grbom in imenom poštne postaje.

S 1. januarjem 1812 so Francozi določili poštne pristojbine v francoski denarni veljavi.

Zveze so bile tako urejene, da je pošta prihajala iz **Trsta** vsak dan, iz **Avstrije** (čez Vransko) po štirikrat, iz **Gorice**, **Italije** in **Francije**, iz **Reke**, **Novega mesta**, **Karlovca**, **Kostajnice** in **Turčije** trikrat, iz **Celovca**, **Beljaka**, **Tirolske** in **Bavarske** ter iz **Dalmacije**, **Dubrovnika** in **Albanije** pa dvakrat na teden. Enako so pošte odhajale na vsako smer tolikrat na teden, kakor so prihajale, le na **Bavarsko** je odhajala trikrat namesto dvakrat.

Ta red je veljal za pisemsko pošto; paketni in potniški promet je imel manj zvez. Francozi so ljubljansko pošto »meseca maja 1812 predstavili s poljanskega predmestja v Gosposko ulico št. 209 (v prednico sedanje hiše Glasbene matice, Gosposka ulica št 8), ker so hoteli, da bi (bila bolj v sredini mesta. Poštno lilialko na Starem trgu so pri tej priliki opustili. S pošto se je preselila tudi generalna direkcija ilirskih pošt. Preselitev je bila naznanjena Ljubljancanom v »Télégraphe officiel«⁽⁴⁸⁾ takole:

AVIS .

Le directeur général des postes des provinces illyriennes a l'honneur de prévenir M. M. le fonctionnaires publics et les habitans de la ville de Laybach, que les (bureaux de sa direction, qui étoient au faubourg de Pollana n. o. 60, sont maintenant établis rue Herrngasse n. o. 209 ou se trouve la boîte aux lettres

et se fera la distribution.

Au moyen de cette translation des bureaux des postes, qui a pour motif de ce placer dans un point plus central de la ville, le bureau succursal rue Altenmarkt est supprimé.

Laybach, le 12 mai 1812.

Signe: C. d'Ettily.

3. Po odhodu Francozov.

Ko je s porazom na Ruskem in po izgubljeni bitki pri Leipzigu ugasnila Napoleonova zvezda, so se umaknili Francozi meseca oktobra 1813 iz naših krajev in Ilirijo so zasedli Avstrijci. Pri pošti se delj časa ni ničesar izpremenilo; ostale so francoske naprave in uredbe. L. 1820. pa navaja »Posthandbuch« že pravilnik Marije Terezije iz l. 1748 in patente Jožefa II. Pošta se je morala ravnati zopet po njih.

Odkar so Francozi zapustili Ljubljano, nam o ljubljanski pošti manjkajo viri do 1820. Tega leta je pošta na Nemškem ali Križevniškem trgu št. 203 (danes Valvasorjev trg št. 7). Univ. profesor dr. Fr. Kidrič meni, da je bila pošta v tej hiši vsaj že od l. 1818.⁽⁴⁹⁾ Višji upravitelj na (kralj. ilirski višji pošti v Ljubljani je bil l. 1820; Karel pl. M a n n e r, kontrolor Janez Skibinski, manipulacijski oficir Mihael Stupper, pismonoša Leopold Ehrndl, služitelj Peter Mussoni, pri ekspediciji vozov pa ekspeditor Janez Prählich.

Iz »Posthandbucha« 1820 posnemamo, da so za

49 Fr. (Kidrič: Andrej Smole. »Jutro«, 30. V. 1936, št. 122.

promet služile poštne zveze, ki so bile generalne in specialne. Blagovna pošta je še vedno občevala zase. Potniki so se mogli posluževati tudi izredne pošte (Extrapost). Med generalne zveze sta spadali progi Dunaj — Ljubljana — Reka in Dunaj — Ljubljana — Trst, med specialne pa Celovec — Ljubljana, Gradec — Ljubljana, Ljubljana — Briksen, Ljubljana — Karlovec, Ljubljana — Reka, Ljubljana — Trst in Ljubljana — Videm na Laškem. Vozna pošta za blago in potnike je vozila po dvakrat na teden iz Ljubljane na Dunaj in iz Ljubljane v Trst.

L. 1821. je bil v Ljubljani znani sestanek vladarjev ali kongres, ki je trajal od 27. januarja do 12. maja. S kongresisti je prišlo v mesto veliko število gostov, prišlo pa je tudi polno drugega ljudstva od blizu in daleč, bodisi iz radovednosti, bodisi radi zabav. Kongresisti so plačali že prvi mesec samo za stanovanlja skoraj 70 tisoč goldinarjev,⁽⁵⁰⁾ tolik je bil v onih dnevih tujski promet. Da je bilo zato tudi na ljubljanski pošti živahno, dela čez glavo in služba naporna, si lahko mislimo, Četudi tega iz one dobe nihče ne omenja, niti so nam ohranjeni uradni zapiski.

4. Zadnja selitev v zasebno hišo.

L. 1825. se je ljubljanska pošta zadnjikrat selila v zasebno hišo, v današnjo Šelenburgovo ulico št. 5 (za

časa vselitve Dunajska cesta št. 59 v Kapucinskem predmestju, ulica se je pozneje imenovala Nova poštna ulica, od 1877 pa Šelenburgova). Hiša je bila last rodbine Maličeve, potomcev Andreja Maliča. Bila je enonadstropna, l. 1848. so jo dvignili na dve nadstropji, l. 1882. pa so ji dodali še trakt ob Knaflovi ulici; vse prostore je zavzela pošta. Za soseda je imela Maličev hotel (po nemško so mu rekli »Stadt Wien«, na vogalu Šelenburgove ulice in današnje Aleksandrove ceste, sedaj last Jadransko-podunavske banke). Hotel je imel prostorno dvorišče s skladišči, kjer so ostajali poštni in drugi vozovi. Med poštno hišo in hotelom so bila velika vežna vrata, skozi katera so poštni vozovi prihajali in odhajali. V 30. in 40. letih 19. stoletja sta imela pošta in tudi hotel velik vozni promet. Pozneje so imenovana vrata zazidali in poštni vozovi so prihajali skozi druga v Knaflovi ulici.

Pošta je ostala v tej hiši do l. 1896., ko se je preselila v svojo današnjo palačo. Prejšnje poštno poslopje ima danes popolnoma trgovsko lice, in ker jo je sedanji lastnik, trgovec in tovarnar Ivan Bonač, še prezidal, izginili so zadnji sledovi stare ljubljanske pošte.

V dolgi dobi 70 let je ljubljanska pošta na tem mestu doživela obilo izprememib. Naj omenim le prehod od predželezniške dobe v železniško dobo, vpeljavo brzojava in s tem moderniziranje prometa in službe ter stopnjevalno naraščanje splošnega poštnega

prometa.

5. Poštni hlevarji. Andrej Smole.

Od l. 1827. do 1846. je bil nadupravitelj na ljubljanski pošti Franc Arlet. Ekspedicija vozov je bila 1827 pomnožena za 2 kondukterja. Leto pozneje se prekrsti ta urad v glavno vožnjo-poštno ekspedicijo (Haupt-Fahrpostexpedition), l. 1832. pa preneha biti samostojen in se združi z ljubljansko pošto ali s poštnim nadupraviteljstvom (Oberpostverwaltung), kakor se je uradno imenovala oblast, ki jo je imel nadupravitelj.

Za konje in postiljone pa so morali skrbeti poštni hlevarji, na poštnih postajah so jih nazivali poštarje. Poštnim hlevarjem se ni godilo slabo, njih položaj napram poštni upravi opišem najbolje, ako navedem drastične besede g. prof. dr. Fr. Kidriča:⁽⁵¹⁾

»Poštar, ki je imel skrbeti za voznike, konje in vozila, je figuriral sicer na najnižjem klinu poštna lestvice, a je imel takrat od pošte večje dohodke, nego katerikoli ostalih njenih funkcionarjev.«

Poštni hlevar je bil nekaj let Prešernov prijatelj Andrej Smole. V njegovi rodovini je ostala služba hlevarja delj časa. Od Napoleonove dobe je bil poštni hlevar v Ljubljani Franc Valentin, tretji mož Smoletove matere Helene, torej Andrejev očim, ker je bil Andrej iz drugega Heleninega zakona. Valentin je opravljal službo hlevarja do svoje smrti (1818), nato je vodila hlevarstvo nekaj časa vdova Helena pod

51 Andrej Smole. »Jutro«, 30. maja 1926 štev. 122.

imenom Franca Valentina dediči«, l. 1821. pa je prevzel službo na materino prigovarjanje Andrej Smole. Hleve je imel v hiši poleg »Figovca« na Dunajski cesti št. 64 (danes št. 11 — v njej je železninarska trgovina Zalta in Žilič). Andrej je ostal poštni hlevar do l. 1827., nato ga je zamenjal brat Mihael do 1838, ko se imenuje v šematizmih (1838—1840) hlevar Franc Dolničar, a od l. 1841—1849 je hlevar zopet Mihael Smole. Za njim je hlevarstvo prešlo v druge roke.

Kmalu po l. 1825. je bila na glavnih progah uvedena brza pošta (Eilpost) za prevoz potnikov, pisemske pošte, denarja in lažjih pisemskih zavitkov. V to svrho so služili posebni brzi vozovi (Eilwagen). Bilo jih je več vrst, za 4, 6, 8, 10 do 12 in več oseb. Vozili so naglo, ker so se menjavali konji trikrat na dan. Od Dunaja do Trsta je šla brza pošta trikrat na teden. Vožnja je trajala tri dni, potniki so prenočili samo enkrat: od Dunaja v Gradcu, od Trsta v Slov. Bistrici, drugače pa so se vozili tudi ponoči. Cene niso bile tako visoke kakor nekdanj. Vožnja za osebo je leta 1830. veljala od Ljubljane do Dunaja 23 gold. 18 kr. in od Ljubljane do Trsta 7 gold. 6 kr.⁽⁵²⁾ Potniki pa so se mogli vsak čas voziti tudi s posebno brzo pošto (Separat-Eilfahrt), ki je bila seveda nekaj dražja.

52 Franz Raffelsperger: Reisesecretär I. Wien 1829—30. (Last g. V. Pučelika, sekretarja dir. p. t. v Ljubljani).

Za prevoz blagovne pošte so uvedli nove vozove (brancardi ali furgoni - Packwagen).

6. Poštni predpisi.

Šematizem l. 1835.⁽⁵³⁾ ima pregled (Postbericht) poštних zvez na ljubljanski pošti, kot dodatek k pregledu pa razglas (Anmerkungen zum Postbericht) poštnege nadupraviteljstva o najvažnejših poštних predpisih. Za strokovnjaka so stari predpisi zanimivi, ker iz njih sklepa, kako se je tedaj vršila poštna služba, zato podajem razglas v prevodu:

1. Okenca za oddajo in prejemanje pisemske pošte so odprta vsak dan od 8.—12. in od 2. 5.

2. Pošiljke za vožnjo pošto sprejema pošta vsak dan od 9. do 12. in od 3. do 5.

Iz Ljubljane se odpravljajo z brzim poštним vozom vsak dan denarna pisma in mali zavitki do 3 funtov za Postojno, Trst, Celje, Maribor, Gradec, Bruck, Wiener Neustadt in Dunaj; iz teh krajev tudi prinaša brza pošta take pošiljke vsak dan.

3. Poštni nabiralnik⁽⁵⁴⁾ je za občinstvo ves dan odprt. Vanj se smejo metati le pisma za tu-zemstvo, katerih ni treba takoj frankirati (plačati poštnino pri oddaji).⁽⁵⁵⁾ Ako

53 Schematismus des Laibacher Gouvernement im Königreiche Illyrien 1835. (Študijska knjižnica v Ljubljani.)

54 Nabiralnikov po ulicah ni bilo, tudi niso še imeli poštних znamk.

55 V tem slučaju je plačal poštnino prejemnik, globa (porto) se takrat ni računala.

pa hoče tako pismo pošiljatelj sam frankirati, ga mora izročiti uradniku pri okencu.

4. Frankirati se morajo pisma za inozemstvo in vsa pisma, ki gredo na oblasti ali na osebe, ki so zase poštnine proste, in sicer se morajo frankirati pisma na oblasti popolnoma, na osebe s poštninsko prostostjo polovično in pisma za inozemstvo do državne meje.

Ako najde pošta v nabiralniku pisma, za katera bi že pošiljatelj moral poštnino plačati, jih ne odpošlje, ampak čaka nekaj časa, da se pošiljatelj izglasi na poštнем uradu in poštnino naknadno plača; ako ne, se po preteku določenega roka taka pisma pod nadzorstvom dvorne poštne oblasti sežgo.

Pri vožnji pošti se mora poštnina plačati takoj pri oddaji za pošiljke: a) ki gredo čez Krakov na Poljsko, b) ki se glase na poštnine oproščene oblasti, c) za vse pošiljke, ki so brez vrednosti, č) za pošiljke, ki ostanejo v tuzemstvu, z vrednostjo, ki ne presega petkratne poštnine, za pošiljke v inozemstvo pa z vrednostjo do 10 gold. konv. den., d) katerih vsebina se lahko pokvari, e) ki se pošiljajo na odgovornost pošiljatelja.

5. Došla pisma izročča pošta naslovníkom le, ako plačajo porto, ki je na pismu označen. Pisem, ki so jih naslovníki že odprli ali drugače poškodovanih, pošta ne sprejema nazaj niti ne vrača zanje poštnine.

6. Uradnih pisem stranke ne smejo zavračati, ker bi se jim sicer dostavila prisilno.

7. Pošiljatelj sme zahtevati, da se mu oddano pismo vrne, ako še ni bilo odpravljeno, pokazati pa mora pečatnik, s katerim je pismo zapečatil in izročiti lastnoročni prepis naslova.

8. Pri priporočenih pismih mora biti na pečatni strani označeno ime in stanovanje pošiljatelja. Pisma za dežele izven Evrope se ne morejo priporočiti.

9. Za priporočenje se plača 4 kr., za predajni list 2 kr., za povratnico 12 kr. Prejemnik mora plačati 2 kr. za prejamni list.

Pri vožnji pošti znaša pristojbina za predajni ali prejamni list 2 kr., za povratnico 12. kr. za obvestilo o došli pošiljki 2 kr.

Prejemni list mora naslovník lastnoročno podpisati. Prejemniki, ki stanujejo daleč od pošte in ne pridejo sami na pošto, morajo dati svoj podpis na prejemnem listu overiti.

10. Radi zakesnele dostave, ali če se priporočeno pismo ali vožnjopoštna pošiljka naslovníku sploh ni dostavila, se smejo stranke pritožiti najkésneje v treh mesecih na predajni urad. Na poznejše reklamacije se pošta ne ozira.

11. Priporočene pošiljke je treba pošti oddati dobro zapečatené, za Francijo je treba treh pečatov.

12. Za pisma na Špansko, Portugalsko, Gibraltar ter za španske, francoske in druge kolonije je plačati poleg navadne poštnine še tranzitno pristojbino 12 kr. od pisma, na Grško pa poleg poštnine do Trsta še pomorsko pristojbino (per mare) 10 kr.

13. Vzorci, knjige, brošure, muzikalije in druge tiskovine se morajo oddajati pod križnim ovitkom, na katerem je napisan naslov. Pristojbina, ki se mora plačati takoj pri oddaji, znaša tretjino poštnine za pisma enake teže in enake oddaljenosti kraja, vendar ne sme biti manjša od poštnine za navadno, pismo najmanjše teže in najkrajše daljave kraja.

14. Za denar, ki ni na pismu označen, pošta ne jamči.

15. Ker je prevažanje pisem izključna pravica pošte (regal), se kaznujejo osebe, ki bodo zasačene, da same prenašajo pisma, z globo 1 gold. za navadno in 2 gold. za dvojnato pismo; plačati pa še morajo običajno poštnino. Pri vožnji pošti iznaša ta globa za vsak zavitek do 10 funtov štirikratno poštnino.

16. Denarna pisma morajo stranke oddajati pošti odprta. Poštni uradnik prešteje denar vpričo stranke, nato se pismo zapečati s pošiljavčevim in uradnim pečatnikom. Prejemnik denarnega pisma mora takoj pri izročitvi vpričo uradnika ali pismonoše pismo odpreti, ne da bi odstranil pečate in denar prešteti. Poznejših reklamacij pošta ne upošteva.

17. Za izgubljeno priporočeno pismo plača poštna uprava 30 gold. Vožnja pošta jamči za denar ali blago le, ako se izgubi ali poškoduje po krivdi poštnih uslužbencev.

Leto pozneje so še dodali:

18. Za sveže ribe, rake, fazane, štajerske kopune in drugo perutnino se plača samo polovica poštnine.

7. Nova organizacija.

V 90. letih 18. stoletja so poštno upravo administrativno preuredili. Pred tem časom je bila za pošto najvišja oblast poštni direktorij na Dunaju, njemu so bile podrejene dvorna pošta v prestolici ter ostale pošte in poštne postaje po državi. Z novo preureditvijo je pošta prešla pod vrhovno oblast obče dvorne komore (allgemeine Hofkammer), t. j. pod oblast državnega fiskusa. Tej je bilo neposredno podrejeno najvišje

dvorno poštno upraviteljstvo (Oberste Hofpostverwaltung), ki je poslovalo kot poštna upravna centrala za vso državo. V glavnih mestih kronovin pa so poslovala kot prve instance poštna nadupraviteljstva (Oberpostverwaltungen). Njim so bile podrejene vse pošte in postaje lastnega okraja.

Promet in uprava nista bila ločena, ker najvišje dvorno poštno upraviteljstvo je upravljalo tudi dvorni poštni urad in vsako poštno nadupraviteljstvo svoj višji poštni urad; zato je bil najvišji dvorni poštni upravitelj hkrati tudi predstojnik dvorne pošte in poštni nadupravitelji so bili tudi predstojniki na višjih poštah. Tako je ostalo do l. 1850. ko so bila ustanovljena poštna ravnateljstva, ki so dobila širši delokrog od prejšnjih poštних nadupraviteljstev.

Ljubljana je bila sedež gubernije kraljevine Ilirije, zato je imela tudi poštno nadupraviteljstvo. Njemu so bile podrejene poleg ljubljanske višje pošte stranska erarična pošta v Beljaku⁽⁵⁶⁾ in vse poštne postaje v guberniji.

L. 1839. so med poštna nadupraviteljstva ter poštne urade in postaje vrinili poštne inšpektorate. Niso pa bila to posebna oblastva, kakor bi mislili. Njih značaj je opisan v poštнем naredbeniku⁽⁵⁷⁾ takole:

Poštним nadupraviteljstvom v pomoč, zlasti pa za

56 Ker je del Koroške spadal pod ljubljansko gubernijo.

57 *Verordnungsblatt der Obersten Hofpostverwaltung 1839. 287—8.* (V knjižnici poštnega ravnateljstva v Ljubljani.)

nadzorstvo pošt in poštних postaj se ustanavljajo ali poštni inspektorati, ali pa se določijo za nadzorstvo nekateri poštni uradniki.

V ta namen se izpremene erarične stranske pošte v poštne inspektorate in se zato poštarji na teh poštah prekrste v poštne inspektorje.

Pri onih neeraričnih stranskih poštah, ki jih izbere dvorno poštno upraviteljstvo, pa se določijo kontrolni oficiali za poštne inspiciante z dolžnostmi inspektorjev. Dočim je »inspektor« uradniški naslov, je pod imenom »inspicient« razumeti le službo, ne pa tudi osebe, ki vrši to službo. Dočim se inšpektorji pomaknejo v višjo plačilno vrsto, ostanejo uradniki-inspicienti pri dosedanjih službenih prejemkih.

Z ustanovitvijo poštних inšpektoratov in inspicientov se poštna oblastva nikakor ne pomnože. Poštni inspektorji in uradniki-inspicienti morajo slejkoprej opravljati tudi manipulacijsko službo.

Naredbenik določa nadalje tem osebam za revizijo uradov (Amtsvisitationsreisen) povračilo potnih stroškov. Tudi tu vidimo administrativno službo strnjeno s prometno.

V ljubljanski guberniji je bila erarična stranska pošta v Beljaku izpremenjena v poštni inspektorat. Kje in koliko je bilo inspicientov, ni znano.

Pozneje so naslove »višja pošta« in »stranska pošta« opustili, ostale so samo »pošte« (erarične ali neerarične) in »poštne postaje«. Pošte so imele samo manipulacijsko službo, poštne postaje pa prevozniško, vendar so nekatere postaje vršile tudi manipulacijsko službo; v tem slučaju se je imenovala »pošta in poštna

postaja«.

Ustvarili so še drug tip poš. ki so ga imenovali »pisemska zbiralnica« (Briefsammlung). Zbiralnice so se pečale samo s pisemsko pošto, sem in tja tudi z malimi zavitki, imele so enkrat ali dvakrat na teden zvezo s sosednim poštnim uradom po peškem slu, redko z vozno pošto. Najstarejše pisemske zbiralnice, zvezane z ljubljansko pošto, so bile v Idriji, Škofji Loki in Ribnici.

Manj znan tip je bila »poštna ekspedicija« (Postexpedition). Avstrija je l. 1841. ustanovila poštno ekspedicijo v Beogradu, za katero je veljala avstrijska pisemska tarifa. Imela je dvakrat na teden zvezo z erarično obmejno pošto v Zemunu.⁽⁵⁸⁾

Srbi niso bili oblagodarjeni s poštnimi napravami kakor Slovenci in Hrvati, kajti Turčija ni imela poš. niti v pravi Turčiji, kaj šele v podjarmljenih deželah, v Bolgariji, Srbiji in Rumuniji. Zgolj v uradne svrhe se je država posluževala Tartarov na konjih, ki so prenašali uradno pošto. Edino Avstrija in Rusija sta imeli lastne poš. zveze za svoja poslaništva in konzulate. Odvisno je bilo od naklonjenosti teh držav, ako se je je poslužil tudi turški državljani. Po osvoboditvi so Srbi morali pošto šele ustanoviti.

B. V dobi železnice in brzojava.

58 Verordnungsblatt der Obersten Hofpostverwaltung 1848, 305. — (V knjižnici ljubljanskega poš. ravnateljstva.)

1. Enostavnejše računanje poštne.

S to dobo je za pošto napočil nov čas ter se porodil v nji nov duh in napredek, čigar sadove uživamo še danes. Dogodki in izpremembe se v tej dobi kupičijo s tako naglico, da jim komaj sledimo. Hočem jih navesti in opisati kronologično.

Dve važni pridobitvi, poenostavljenje pisemskega pristojbenika in iznajdbo poštних znamk, sem uvrstil v to dobo kot predhodnici železnice in brzovanja.

Pristojbenik za pisma je bil do tedaj v vseh državah zelo kompliciran, ker se je poština računala po teži pisma in po oddaljenosti kraja, na obe strani po več ali manj stopenj. Nekaj pred 1840 pa se je na Angleškem oglasil mož *R o w l a n d H i l l*, ki je začel stari sistem napadati ter nasvetoval enostavnejšega. Oddaljenost kraja naj se ne uvažuje več po tolikih stopnjah kakor poprej. Po hudih bojih s konservativnimi krogi je Hillejeva ideja zmagala in 10. januarja 1840. je bil novi sistem (penny) na Angleškem uveljavljen, od koder je polagoma prehajal v druge države. V Avstriji so ga uvedli 1. avg. 1842. Imenovali so ga »Portoregulativ«. Poštna uprava ga v naredbeniku⁽⁵⁹⁾ utemeljuje takole:

Poštni promet je začel zadnja leta naglo naraščati, pri tem pa se je pokazalo, da dela veliko oviro stari pisemski pristojbenik, ki določa poštino ne samo po teži, ampak tudi po razdaljah, in sicer kar na 7 stopenj. Da se ta hiba na mah odpravi, je sklenila

59 Verordnungsblatt der Obersten Hofpostverwaltung 1845. 80 in nasl. (V knjižnici poštnega ravnateljstva v Ljubljani.)

dvorna komora na predlog -najvišjega dvornega poštnega upraviteljstva, da prenehajo pošte računati poštnino po starem sistemu, ki ima za razdaljo 7 stopenj, in začno poslovati po novem regulativu, ki določa samo 2 stopnji, prvo do 10 milj, drugo pa preko te razdalje. Tako bo manipulacija hitrejša, ustreženo bo pa tudi občinstvu, ki more poštnino za vsak primer preračunati, kar do zdaj ni moglo.

Novi regulativ je olajšal računanje tudi po teži, ker so število stopenj tudi tu zmanjšali.

2. Poštna znamka.

Skoraj istočasno je zagledala beli dan poštna znamka, in sicer zopet na Angleškem. Med zgodovinarji je kmalu nastal hud boj, kdo jo je prvi izumil, oziroma kdo je njen duševni oče, ker ideja poštnih znamk se je porajala v glavah raznih ljudi že prejšnja stoletja. Tako imenujejo neko dvorno damo Ludovika XIV., iz istega stoletja tudi nekega Angleža, nadalje v začetku XIX. stoletja švedskega poročnika *T r e b e m b e r a* (*Treffenbach* in *Treffenberg*). Toda njih ideje so bile neplodne, ker nobena država se jih ni hotela oprijeti. Šele l. 1840. je ideja poštnih znamk vnovič oživela na Angleškem, to pot s popolnim uspehom.

Ker je bilo takrat ime *R o w l a n d a H i l l a* radi njegovega penny-sistema popularno, so smatrali njega in nekateri ga smatrajo še danes tudi za izumitelja poštnih znamk. Večina zgodovinarjev je vendar izrekla, da je pravi izumitelj *J a m e s C h a l m e r s*, tiskar in knjigar v Dundee. O tem bi tudi jaz dalje ne razpravljaj,

ako bi ne bil v Schweiger-Lerchenfeldovi knjigi »Das neue Buch von der Welt post«⁽⁶⁰⁾ naletel na drugo prav zanimivo vest.

Schweiger-Lerchenfeld piše: »Vprašanje izuma poštne znamke je zamotano tudi še radi sledeče dogodbe. L. 1858. je takratni namestnik državnega knjigovodje na Dunaju, L. Koschier, začel trditi, da je izumitelj poštne znamke. Nato je saksonsko finančno ministrstvo naročilo višjemu poštному ravnateljstvu v Leipzigu, da o zadevi pozveduje in poroča. Odgovor se je glasil za Koschierja ugodno, ker so spisi, ki jih je predložil, jasno dokazali, da je imenovani že 1836 poslal na avstrijsko vlado predlog, da odpravi frankiranje v gotovini in uvede poštne znamke. Koschier še celo trdi, da je l. 1835., torej še pred Rowlandom Hillom, v Ljubljani v pogovoru z nekim Angležem, po imenu Galway, omenil sistem enostavne pisemske tarife, kar je, kakor je sam pozneje zatrjeval, dalo povod Hillovi reformi.«

Obžalovati je, da pisatelj ni navedel virov, iz katerih je zajel zgornjo vest. ker je s tem vzel poznejšim zgodovinarjem možnost, da bi raziskavali to vprašanje dalje. Tudi potrebuje dogodba, kakor jo je Schweiger-Lerchenfeld opisal, stvarnih pojasnil. V početku omenja pisatelj, da se je Koschier smatral za izumitelja poštne znamke, proti koncu pa pripoveduje o njem, da je trdil, da je Hillova reforma njegova ideja,

katero je pač edino Galway mogel odnesti na Angleško. Kaj naj torej pripisujemo Koschierju, idejo poštne znamke, ali Hillovo tarifno reformo, ali oboje? Zadnje se mi zdi le preveč, zato nas Schweiger-Lerchenfeld z opisano dogodbico nikakor ni zadovoljil.

Oseba L. Koschierja me je vendar zanimala zato, ker je bil l. 1835. v Ljubljani in ker je K o š i r j e v pri nas dosti, sem se nadejal, da ga zasledim v kakih knjigah ali listinah v Ljubljani kot domačina. Deloma se mi je to posrečilo.

Pregledujoč šematizme sem naletel v letniku 1837. na računskega ingrosista pri po krajinskem državnem knjigovodstvu (Provinzial-Staatsbuchhaltung) v Ljubljani, na Lovrenca Koschierja. Tako sem ga našel v vseh letnikih do 1848, ko šematizmi prenehajo, samo da je pozneje že računski oficial in član zgodovinskega društva. Schweiger-Lerchenfeldov L. Koschier bi torej mogel biti identičen z ljubljanskim Lovrencem Koschierjem tudi, ako je bil l. 1853. na Dunaju namestnik državnega knjigovodje, ki bi v mlajših letih mogel biti samo ingrosist in računski oficial v Ljubljani. Našel sem ga v šematizmu l. 1837, morda je začel služiti že v drugi polovici l. 1836. in prišel prvič v šematizem 1837. Ako je bil isti Koschier l. 1836. v Ljubljani, mogel je biti tudi že l. 1835., bodisi v drugi službi, ali pa je čakal, da vstopi v državno. Skušal sem Koschierja poiskati še v nekaterih ljubljanskih

arhivih, toda brez uspeha, ker viri niso ohranjeni.

Toliko o početku poštne znamke. Anglija je prva uvedla poštno znamko l. 1840., Avstrija pa l. 1850.

3. Železnice.

Ko so v Avstriji začeli graditi železnice, so polagoma tudi pošto prevažali v železniških vozeh. Proga **D u n a j - L j u b l j a n a - T r s t** se je gradila v etapah; l. 1849. je pripeljal prvi vlak iz **C e l j a v L j u b l j a n o**, l. 1856. je vozil že do **P o s t o j n e** in naslednjega leta do **T r s t a**. L. 1857. obratuje že poštna ambulanca **D u n a j - T r s t**. Še so vozili poštni vozovi po cestah na Beljak in Celovec, v Novo mesto in Karlovec, Kočevje, Kamnik in na Vrhniko, dokler jih ni spodrinila lokomotiva tudi tu, na gorenjski progi do Trbiža 1871, do Beljaku 1874, na kamniški 1890, kočevski 1893, novomeški 1894.

Za posredovanje med železniškimi (ambulančnimi) poštami in krajevnimi poštными uradi so ustanovili na važnih križiščih nove, kolodvorske pošte. Taka pošta je bila ustanovljena tudi na ljubljanskem južnem kolodvoru (**Ljubljana 2**). Ustanovne letnice nisem mogel dognati, ohranjene pa so na tem uradu listine, ki dokazujejo, da je 1852. pošta že uradovala. Do l. 1894. je bila pod nadzorstvom nadupravitelja ljubljanske pošte, ko je bila s tem letom uvedena prekartiralna služba, je postala samostojna.

Ko so začele voziti železnice blago in ljudi, je bilo

treba revidirati poštno pravo (regal). Pošta je morala od svojih pravic mnogo popustiti. V Avstriji se je deloma to zgodilo že l. 1837. s poštnim zakonom, ki je potrdil pošti staro izključno pravico prometa za pisma in periodične spise (časopise in tiskovine), ni pa ji več dal take pravice za denar in zavitke. Za prevažanje potnikov je poštni zakon pustil pošti še stare pravice, ki pa so veljale samo do l. 1865., ko je izšel nov zakon o periodičnem prevažanju potnikov. Ta prepoveduje sicer ustanavljati podjetja za prevažanje potnikov po poštnih cestah, t. j. na cestah, kjer so poštne postaje (za menjavo konj), toda dovoljuje ustanavljati taka podjetja na deželnih cestah, rekah, jezerih in na morju, podvržena so le obrtnim predpisom oziroma vodnim zakonom.

Razmerje med železnico in pošto se je uredilo s posebnim koncesijskim zakonom. l. 1854.

4. Brzjav.

Brzjav je Avstrija sprejela v drugi polovici leta 1846. in ga obdržala v državni upravi, ker že naslednjega leta je bil razglašen telegrafski regal. Do leta 1850. je služil brzjav sploh samo državi, oddajale so se le državne brzjavke, s tem letom so šele odprli brzjav za splošni promet.

Državnega brzjava se je prva desetletja posluževala tudi železnica; ko pa je število železniških prog naraslo, so dobile železnice svoje brzjavne proge. Glede na telegrafski regal je bilo treba urediti razmerje med

državnim in železniškim telegrafom, zato so se leta 1876. obe upravi pogodili tako, da gradi, vzdržuje in nadzoruje železniške brzojavne proge uprava državnega telegrafa na račun in stroške železnice, ta pa jih uporablja v svoje prometne namene. Določeno je bilo nadalje, kdaj se sme tudi država posluževati železniškega brzojava in koliko sme železniški telegraf služiti tudi za splošni promet.

Kakor železnice, tako so se tudi državna brzojavne proge gradile v etapah in sicer so brzojavne žice razpenjali istočasno z graditvijo železnic tik ob progah. Stranske zveze ob cestah so uvedli veliko pozneje. Proti Ljubljani so začeli napeljavati brzojav leta 1848.; ko so podaljševali železniško progo iz Celja proti Trstu. Naslednjega leta je imela Ljubljana že brzojavno postajo.

Leta 1850. so bile železnice, pošta in brzojav uvrščene pod vrhovno upravo generalne direkcije za prometne ustanove (Communicationsanstalten), ki je bila prideljena ministrstvu za trgovino, obrt in javne zgradbe, Vsaka navedenih panog je imela svojega generalnega direktorja, zato sta se tudi pošta in brzojav upravljala ločeno, vendar so imele vse tri panoge skupen naredbenik »Verordnungsblatt für Posten, Eisenbahnbetrieb und Telegraphen«.

V drugi polovici petdesetih let preide pošta in brzojav pod finančno, leta 1862. pa pod novo trgovinsko ministrstvo. Ravnateljstvo državnih telegrafov na Dunaju prevzame vrhovno upravo nad brzojavom, njemu podrejeni so

brzojavni inšpektorati v pokrajinah. Tako je ostalo do leta 1872., ko sta prešla pošta in brzojav pod skupno centralno upravo III. sekcije trgovinskega ministrstva, nazvano »Sekcija za pošte in telegrafe«. V nižji instanci pa ostaneta pošta in brzojav še ločena, le da se brzojavni inšpektorati izpremene v brzojavna ravnateljstva. Ločeni so tudi naredbeniki; za telegraf so izdajali »Verordnungen für die österreichischen Telegraphenämter«. Šele leta 1884. je spojitvev popolna, brzojavna ravnateljstva so se združila s poštними, enako tudi uradi.

Ljubljanski brzojavni urad je posloval spočetka v Gosposki ulici št. 213, v Pongračevi hiši (kjer je danes Narodna kavarna), pozneje pa baje v Frančiškanski ulici št. 10 (danes hiša Trgovske banke). Leta 1884. se je preselil v poštno poslopje.

5. Nove panoge v poštni službi.

Poštni promet je začel v drugi polovici 19. stoletja silno naraščati, ko se je s povzdigo kulture ter z razcvitom trgovine, obrti in industrije pojavil splošen napredek. K temu so pripomogle tudi nove panoge, ki so jih drugo za drugo uvajali v službo pošte in sicer:

1850. poštne nakaznice in zaprta denarna pisma.

1860. povzetje v paketnem prometu,

1869. poštne dopisnice (izumitelj koroški rojak dr. Emanuel Hermann),⁽⁶¹⁾

61 Fr. Šemrov: *Zur Geschichte der Postkarte. Laibacher Zeitung*, 1916, št. 294—5.

1878. z ustanovitvijo svetovne poštne zveze (poštna kongresa v Bernu 1874. v Parizu 1878) vrednostna pisma,
1881. poštne nakaznice in pakete v mednarodnem prometu (konferenca v Parizu 1880),
1882. poštne naloge,
1883. hranilni in čekovni promet,
1885. povzetje za vrednostna pisma in brzozjavne nakaznice v mednarodnem prometu (kongres v Lizboni),
1891. mednarodno časopisno službo (kongres na Dunaju),
1892. povzetje za priporočene pisemske pošiljke v notranjem in mednarodnem prometu.

Velika olajšava za poštno službo je bila nova znižana 'pisemska tarifa (1866), točna določitev poštinske prostosti s posebnim zakonom (1865) in uvedba sumaričnega kartiranja pri pisemski pošti (1895).

6. Novo organiziranje pošte.

Od leta 1846. je bil nadupravitelj na ljubljanski pošti Anton Hoffmann, član akademije znanosti dei concordie v Rovigo in ustamovitelj Luizinega kopališča na Bledu.⁽⁶²⁾ V 60. letih je upravljal ljubljansko pošto upravitelj Jos. Weiglein, v 70. nadupravitelj Vincent Habberger; od leta 1880. do

62 P. v. Radics: Post in Krain, str. 82.

1890. je bil nadupravitelj Avgust Pressl, od 1890. pa Matija Šorli.

Leta 1850. preneha dvorna komora kot vrhovna oblast za pošto, dvorno poštno nadupraviteljstvo preneha biti upravna centrala in poštna nadupraviteljstva so izgubila administrativni delokrog, katerega so prevzela s tem letom poštna ravnateljstva.

Kot upravna centrala je začela poslovali generalna direkcija za prometne ustanove, ki je bila pridružena ministrstvu za trgovino, obrt in javne zgradbe. Večje pokrajine so do bile poštne ravnateljstva s sedežem v glavnem mestu, manjše pa so po več strnili v eno ravnateljstvo. Za Kranjsko, Trst in Primorsko se je osnovalo poštno ravnateljstvo v Trstu.

V drugi polovici 50. let je pošta prešla pod finančno ministrstvo, a leta 1862. se je vrnila pod trgovsko, čigar III. sekcija je prevzela nad pošto vrhovno oblast.

Ljubljanska pošta je štela leta 1846. sedemnajst oseb, in sicer 10 uradnikov in 7 služabnikov. Od tedaj pa je osebje stalno naraščalo, tako da je leta 1895. imela že 58 uradnikov in 62 služabnikov, skupaj 120 oseb.

V razbremenitev glavne pošte in za udobnost prebivalstva so leta 1890. ustanovili dve poštni filijalki: prvo so nastanili Pred škofijo (pozneje se je preselila na Cesarja Jožefa [Krekov] trg), drugo pa na Starem trgu v Stiškem dvorcu.

7. Naši zaslužni možje.

V poštni in brzojavni stroki je v tej dobi služilo več naših mož, ki so se oblikovali ali v službi po svojem organizatoričnem talentu, ali pa se uspešno udeleževali izven službe, bodisi na slovstvenem ali znanstvenem polju. Večina njih je več ali manj časa služila tudi na ljubljanski pošti.

Taki zaslužni možje so bili:

Franc Cegnar,

roj. 1826. pri Sv. Duhu, starološki podružnici. Po dovršenih študijah na ljubljanskem liceju je nastopil l. 1851. službo na ljubljanski pošti, odkoder so ga 2 leti pozneje premestili v Trst l. 1854. zamenja poštno službo z brzojavno in se preseli na brzojavno postajo v Pazinu, postane tam oficial in višji telegrafist ter se 1859. vrne v Trst. l. 1875. je imenovan za brzojavnega kontrolorja, l. 1885., ko sta poštna in brzojavna uprava že združeni, pa za poštne nadkontrolorja. Zadnje imenovanje priča, da je bil Cegnar odličen uradnik, ker nadkontrolorskih mest je bilo takrat malo in zlasti Slovenci so jih težko dosegli. l. 1889. je bil na lastno prošnjo upokojen. Trsta ni zapustil, umrl je tam l. 1892.

Franc Cegnar⁽⁶³⁾ je bil tudi pesnik in narodni probuditelj. Njegove izvirne pesmi se odlikujejo po

63 J. Marn: Jezičnik, XXIX. (1891), 55-65. Iv. Grafenauer: Slovenski biografski leksikon, 74.

veliki pesniški lepoti in čistem, zvočnem jeziku. Zlasti mojster je bil Cegnar v prevajanju Schillerja (Marija Stuart, Viljem Tell, Wallenstein). Prevajal pa je tudi iz češke, ruske in srbske literature (narodne pesmi). Poleg tega je deloval v narodnih društvih in pomagal pri slovenskih časnikih, zlasti dolgo je bil uradnik in sotrudnik »Edinosti«. L. 1860-68. je poučeval na tržaški gimnaziji slovenščino ter prevajal službene vladne spise in deželni zakonik za Trst in Primorje. L. 1865. je bil voljen kot zastopnik okolice v tržaški mestni svet.

Cegnar je imel naslednje tri mlajše sovrstnike tako v poklicu kot telegrafiste, kakor tudi v javnem življenju kot literarne delavce:

Josip Podmilšak,⁽⁶⁴⁾

znan s pisateljskim imenom Andrejčkov Jože, je bil rojen 1845 v Krašnji pri Lukovici. Po dovršenem šestem gimnazijskem razredu so ga nenadoma vzeli k vojakom. Ko je prestal zelo naporno vojaško službo, je bil l. 1872. sprejet v brzojavni tečaj v Trstu, kjer mu je bil Franc Cegnar učitelj. Po izpitu je prišel na tržaško glavno brzojavno postajo. l. 1873. ga pošljejo kot eleva podučevat v Brežice, 1874. pa v Št. Jernej. Avgusta istega leta postane asistent, a že meseca decembra ga prehiti smrt na bolniškem dopustu v Ljubljani. Podlegel je jetiki.

Bil je zelo plodovit in priljubljen pripovednik za
64 G. Jereb: Podmilšak Josip, pisatelj slovenski. Lj. Zvon 1884.

priprosto ljudstvo. Prof. Rajko Perušek je izdal 6 snopičev njegovih izbranih spisov v Krajčevi Narodni biblioteki.

Franc Jos. Remec,⁽⁶⁵⁾

rojen 1850 v Rupi pri Kranju, je dovršil 7 gimnazijskih razredov v Ljubljani, nato pa se l. 1869, prijavil za brzojavni tečaj v Trstu, ki ga je dovršil z odličnim uspehom. Tudi njemu je bil učitelj najbrž Cegnar. L. 1870. je nastopil službo eleva pri glavni brzojavni postaji v Trstu, postal kmalu začasni, a l. 1873. stalni brzojavni asistent. L. 1879. je bil premeščen na brzojavno postajo v Ljubljani, ker je upal, da si tukaj utrdi izpodkopano zdravje, toda že l. 1883. je končala tudi njemu jetika v najlepši moški dobi življenje. Njegov stanovski tovariš Gregor Jereb piše o njem, da je bil izvrsten, točen in vesten uradnik, ki so ga čislali tudi višji.

Remec se je v Trstu popolnoma priučil italijanščine, francoščine in ruščine. Znanje ruskega jezika in slovstva ga je privedlo do pisateljavanja. Prevajal je razna ruska leposlovna dela za »Slov. Narod«, za »Ljubljanski Zvon« pa je nabiral beležke iz ruske književnosti. Slov Matica je izdala v Remčevem prevodu »Lovčeve zapiske« Turgenjeva. Udeleževal se je pridno tudi narodnega življenja, kot izboren pevec je nastopal zlasti pri čitalniških prireditvah.

65 G. Jereb: Franjo Jos. Remec. Lj. Zvon 1883, 798—801.

Gregor Jereb,

roj. 1845, si je izbral za poklic brzojavno stroko in pričel službovati v Trstu. Nemara je bil tudi njegov učitelj Cegnar, vsekakor pa so si bili Cegnar, Podmilšak, Remec in Jereb dobri znanci. L. 1873. je postal iz eleva brzojavni asistent, pozneje oficial; l. 1885., ko sta bila pošta in brzojav že združena, ga prekrste v poštnega oficiala. Umril je s tem činom l. 1893. v Trstu.

Bil je marljiv sotrudnik tržaške »Eдинosti«. proučeval je slovensko književno zgodovino ter priobčil v »Ljubljanskem Zvonu« nekaj temeljitih življenjepisov naših manj znanih književnikov.⁽⁶⁶⁾

Lipe Haderlap,

roj. 1849. v Remšeniku pri Železni Kapli na Koroškem. Po dovršenih študijah na gimnaziji v Novem mestu je bil sprejet l. 1870. v brzojavno službo najprej v Ljubljani pod upraviteljem Picklom, nato v Trstu. Služboval je v Landecku in Boznu, a že 1876 je dal drž. službi slovo in postal časnikar. Napisal je več pripovedi za priprosto ljudstvo, prevedel »Tisoč in eno noč« ter se poskušal tudi v pesništvu. Dan in kraj smrti ni znan.⁽⁶⁷⁾

Anton Koder,

roj. 1851. v Radomljah. Po dovršeni gimnaziji je prišel l. 1872. na ljubljansko pošto za praktikanta. L. 1873.

66 Prim. Lj. Zvon 1893, 248.

67 Avg. Pirjevec: Slov. biografski leksikon, 287—8.

postane na istem mestu akcesist, a prestopi čez nekaj časa iz področja tržaškega poštnege ravnateljstva v področje za Tirolsko, kjer je služboval v Ali, Inomostu, Tridentu (kontrolor) in Bregenzu (nadupravitelj). Dosegel je naslov in značaj poštnege uradnega ravnatelja. Po upokojitvi 1909 se je preselil v Ljubljano, kjer je leta 1918. umrl.

Pisal je daljše in krajše povesti v »Zori«, »Kresu« in »Lj. Zvonu«. Najbolj znana je njegova »Marjetica«. Bil je tudi marljiv časnikar ter pisal članke politične, gospodarske in prosvetne vsebine za »Slov. Narod«, »Ljubljanski list« in »Slovenca«. ⁽⁶⁸⁾

Josip Gruden,

poštni uradnik v pokoju, roj. 1864 na Blokah, je služboval ves čas na ljubljanski pošti. Slovstveno je začel že zgodaj delovati kot mladinski pisatelj v »Vrtcu« in »Zvončku«, prevajal je zlasti iz češčine (Kosmaka) in na tem polju deluje še danes.

Ivan Podgornik,

tajnik poštnege ravnateljstva v Ljubljani, roj. 1868 v Planini pri Rakeku, je služboval do prevrata pri prometu v Trstu, na Dunaju, največ pa v Ljubljani. Po prevratu je prišel k poštneemu ravnateljstvu. — V mladih letih je prevajal igre za slov. gledališče, pisal za »Vrtec« in »Zvonček« ter izdal 2 knjižici narodnih pripovedk. Najraje je prevajal iz hrvaščine in srbščine,

68 J. Šlebinger: Lj. Zvon 1918, 443—444.

med drugimi Šenoe Seljačko buno (»Edinost«) in dela Lazareviča (»Slov. Narod«).

Matija Šorli,

roj. 1839. v Žabčah pri Tolminu, je prišel v državno službo l. 1863. Kot mlad poštni uradnik je spremljal pomorsko pošto v Aleksandrijo, nato je bil prideljen k poštnemu ravnateljstvu v Trstu, a kot nadkontrolor je vodil tržaško pošto na kolodvoru. L. 1890. je prišel za nadupravitelja v Ljubljano, postal na tem mestu uradni ravnatelj in šel 1905 v pokoj. Umrli je l. 1911.

Šorli je bil prvi zavedni Slovenec na čelu ljubljanske pošte, ki svoje narodnosti ni skrival. Bil je zvest član ljubljanske čitalnice in podpornik slov. gledališča. Odlikoval se je po temeljitem strokovnem znanju, odločnosti in organizatoričnem talentu, ki ga je zlasti pokazal med potresno dobo.

Josip Stussiner,

roj. 1850 v Ljubljani kot sin poštnega poduradnika⁽⁶⁹⁾. Ko je l. 1868. dovršil realko z odličnim uspehom, bi se bil najrajši posvetil prirodoslovnim študijam, ki so ga od mladega veselile, a radi pomanjkanja sredstev je šel k pošti. Leto dni je služboval kot ekspeditor v Novem mestu, Radovljici in Št. Vidu nad Ljubljano, decembra 1869. pa je bil imenovan za praktikanta na ljubljanski pošti. L. 1872. je kot akcesist II. razr. (asistent) prosil

69 Doma iz Belokrajine iz rodbine Stezinarjev.

za razpisano «mesto akcesista I. razr. (oficiala) pod praško poštno ravnateljstvo in ga tudi dobil ter se že jeseni istega leta preselil v Prago. Po 5 letih se je vrnil v Ljubljano, katero je še enkrat zapustil l. 1891., ko je bil imenovan za kontrolorja v Pulju; toda že za dobrih 6 mesecev se je za stalno vrnil v Ljubljano. Tu je nekaj let vodil kolodvorsko pošto, nato pa opravljal kontrolorsko službo na ljubljanski pošti, kjer je bil l. 1899. povišan v nadkontrolorja. Zadnja leta službovanja je večkrat nadomestoval uradnega ravnatelja. Bil je tih, resen in koncilianтен uradnik. Leta 1907. je stopil v pokoj. Umril je v Ljubljani l. 1917.

Prirodoslovni vedi je ostal zvest tudi v poštni službi. Postal je entomolog in se povzpел v stroki hrošeev (coleoptera), pajkovcev (arachnidae) in polžev (gastropoda) do učenjaka, ki so ga poznali znanstveni krogi po Evropi, pa tudi onkraj morja. Svoje znanje si je pridobil z marljivimi študijami in z ekskurzijami, za katere je porabil vsak lepi prosti dan. Tako je že zgodaj spoznal prirodne posebnosti maše deželee; zlasti ga je zanimal podzemeljski svet. Tudi v Pragi ni miroval, ampak je spopolnjeval svoje študije. Vrnivši se v Ljubljano je raztegnil ekskurzije tudi izven Kranjske. Poleti 1880. je nabiral z velikim uspehom v osrednji Kalabriji. Prepotoval in nabiral je tudi po našem Primorju, Dalmaciji, Bosni in Hercegovini, Črni gori in Balkanu. L. 1881. je spremljal dunajskega

ortopterologa K. Brunnerja v. Wattenwyla na znanstvenem izletu v Srbijo, kjer so jima bile s posredovanjem srbskega prirodopisca Jos. Pančiča oblasti zelo postrežljive. Lov na kobilice po južni Srbiji je ostal Stussinerju trajno v prijetnem spominu. L. 1884. je porabil šesttedenski dopust za potovanje po Tesaliji. Z nabiranjem in menjavanjem si je ustvaril bogato zbirko, katero smatrajo glede kranjskih hroščev in polževin znanstveniki za najpopolnejšo. Odkupil jo je od sestre pokojnega šele pred kratkim narodni muzej v Ljubljani.

Svoja raziskovanja je Stussiner opisal v več znanstvenih revijah. Učenjaki so mu priznali njegove zasluge s tem, da so po njem imenovali večje število polžev, hroščev in pajkov.⁽⁷⁰⁾

Njegov sovrstnik je

I v a n H a f n e r,

bivši dolgoletni oddelčni predstojnik na ljubljanski pošti, sedaj poštni tajnik v pokoju, rojen l. 1867. v Hrastju. pri Št. Jerneju. Vnet za prirodoslovno vedo je postal že v mladih letih lepidopterolog. Nadel si je specialno nalogo, raziskati kranjsko fauno metuljev in je pri tem dosegel lepe uspehe.

D r . J a n k o D e b e l a k,

roj. 1868 v Malih Rodnah pri Rogaški Slatini, je dovršil gimnazijo v Celju, nato se je posvetil poštni službi. L. 1891. je prišel v Trst za praktikanta, l. 1893.

70 Albin Seliškar: Josip Stussiner. Carniola 1918, 94—99 (s sliko).

pa za asistenta na ljubljansko pošto, kjer je bil prideljen ambulančni službi. L. 1898. je napredoval za oficijala, leto pozneje pa je odšel na Dunaj, kamor je bil premeščen na lastno prošnjo. Tu je poleg službe začel študirati pravo in promoviral 1902. Nato je prestopil iz prometne službe v administrativno in odšel kot koncipist k poštному ravnateljstvu v Zadru. Leta 1904. je služboval pri ravnateljstvu v Sarajevu, a za leto dni se je vrnil v Zader, kjer je napredoval 1905 za komisarja, 1910 za višjega komisarja in januarja 1918. za svetnika. S prevratom je prišel v Ljubljano in ponudil svoje moči Narodni vladi. Ta mu je poverila častno nalogo, da ustanovi poštno in brzojavno ravnateljstvo za Slovenijo v Ljubljani in ga imenovala za višjega poštnege ravnatelja. Tu se je pokazal Debelak pravega moža, ker je v razmeroma kratkem času ustanovil ravnateljstvo, ki je zaslovelo daleč po svoji sestavi in svojem delu. Zato ga je poštno ministrstvo v njegovi funkciji potrdilo. L. 1923. je bil preveden za direktorja pošte in telegrafa. Sredi neumornega dela ga je pobrala smrt dne 15. januarja 1925.

8. Izza potresa 1895.

Potresna katastrofa, ki je l. 1895. zadela vso Ljubljano, tudi pošti ni prizanesla. Delo poštних uslužbencev v onih dneh zasluži, da ga lokalna poštna zgodovina omeni.

Najgroznejše je v usodepolni noči od 14. na 15. aprila občutila potres brzojavna dvorana, kjer so silni sunki napravili mahoma zmedo in poškodbe v aparatih. Službujoča, oficial Franc Magajna in poštni sluga Avgust Ropič, sta ostala kljub paniki na svojih mestih. Prvi, da zavaruje kolikor mogoče brzojavne naprave, drugi, da prepreči eksploziranje plina, ki je takrat edini dajal razsvetljava. Pa tudi v naslednjih dneh je brzojavni oddelek največ trpel. Naval občinstva je bil velikanski in število oddanih in došlih brzojavk je silno poskočilo. Dočim je poprej odhajalo in prihajalo v Ljubljano dnevno okoli 300 brzojavk s 4000 besedami, je bilo takoj prvi dan, 15. aprila, oddanih 1632 brzojavk z 28.690 besedami, 17. aprila pa celo 1900 brzojavk s 37.000 besedami.

Da ni zastal promet, proglasil je nadupravitelj Matija Šorli brzojavno službo za permanentno (poprej samo do polnoči) ter pomnožil osebje brzojava z uradniki iz drugih oddelkov, ki so bili večji praktičnega brzojavljanja. Pa tudi te odredbe ne bi bile zadoščale, da se niso žrtvovali uslužbenci sami. Izmučeni po neprestani službi, večinoma brez strehe, izgubivši tudi stik z družinami, so vendar ostali vsi na svojih 'mestih. Slednjič, ko so nekaterim le začele pojemati moči, je poslalo poštno ravnateljstvo iz Trsta nekaj uradnikov z dvema Hughesovima aparatoma na pomoč.

Težavno je bilo v onih dneh tudi dostavljanje

brzojavk in pisemske pošte radi velike množine in ker so prebivalci večinoma zapustili svoja stanovanja. Kljub bistroumnosti in iznajdljivosti pismonošev in dostavljalcev je ostalo mnogo pošiljate v nevročljivih. Poleg težavne službe so morali uslužbenci pretrpeti tudi obilo strahu, ker so ponavljajoči se potresni sunki, ki so napravljali na zidovih vedno hujše poškodbe, ogrožali neprestano njih življenje. Grozila je že deložacija pošte in brzojava, vendar so slednjič poslopje s podporami rešili razpada, nato pa ga, ko se je zemlja pomirila, popolnoma prenovili.

Za trudapolno in požrtvovalno službo v potresnih dneh sta bila nadupravitelj Matija Šorli in oficial Franc Magajna odlikovana, a vrhu tega so vsi uradniki in služitelji prejeli primerne nagrade.

V.

V lastnem domu.

1. Priprave.

Da se sezida za pošto v Ljubljani novo državno poslopje, je bilo že davno pred potresom sklenjeno, le na uresničenje je bilo dolgo čakati. L. 1891. je avstrijska vlada predložila državni zbornici zakon, ki jo pooblašča, da najame večje posojilo za zgradbo novih poštних poslopij po modernih zahtevah službe in prometa v šestih mestih države, med njimi v Ljubljani in Mariboru. Zakon je bil sprejet; za ljubljansko pošto

je bila določena vsota 228.000 goldinarjev.

Ljubljanska občina je že leto poprej, ko je zvedela za namero vlade, ponudila v nakup stavbišče na Cesarja Jožefa (Krekovem) trgu, kjer stoji danes Mestni dom. Središče trgovskega prometa je bilo takrat na Mestnem trgu in mislilo se je, da se bo promet širil v vzhodni smeri proti Poljanam ter se raztegnil čez Mesarski (Zmajev) most na mlado Resljevo cesto, ki je obetala, da postane s svojo udobno zvezo na južni kolodvor glavna prometna žila. Zato bi bila pošta na ponujenem mestu zelo pripravna. Ministerialni komisiji, ki je prišla z Dunaja, da si ogleda prostor, je bil predlog mestne občine simpatičen, vendar se je zgodilo drugače.

Ponujeni prostor ni bil vsem krogom všeč, zlasti ne onim okrog Slonove (Prešernove) in Šelenburgove ulice. Najglasnejši med njimi so bili baron Schwegel, politični vodja kranjskih Nemcev, deželni odbornik dr. Adolf Schaffer in zastopnika nemškega veletrgovstva in bankarstva, brata Josip in Janez Luckman. Vložili so proti ponudbi mestne občine protest na poslansko zbornico, čigar prepis je baron Schwegel istočasno izročil trgovskemu (ministrstvu). Družba je državi priporočala nakup Kazinskega poslopja, oziroma Koslerjevega stavbišča v Knaflovi ulici, približno na mestu, kjer je danes Narodna tiskarna. Brata Luckman pa sta vložila še samostojno ponudbo za odkup njune hiše na vogalu

Slonove in Šelenburgove ulice.

Zopet se je sešla komisija nekako meseca avgusta 1892.,⁽⁷¹⁾ ki pa je Kazinsko poslopje in Koslerjevo stavbišče odklonila, češ da bi bili pri prvem stroški večji od votirane vsote, Koslerjevo stavbišče pa da je premajhno. Ali si je komisija pri tej priliki ogledala tudi Luckmanovo hišo, mi ni znano, pač pa so se na Dunaju odločili za njo. Meseca aprila 1893. je prejel Janez Luckman od trgovinskega ministrstva odlok, da je njegova in brata Josipa ponudba sprejeta. Sodni prepis realitete je bil izvršen še istega leta meseca septembra, dejanska oddaja je bila dne 1. februarja 1894. Kupna cena je znašala 90.000 gold., h kateri sta prispevala mestna občina 15.000 gold., za kar ji je država brezplačno odstopila nekaj sveta za regulacijo obeh ulic, in Kranjska hranilnica 35.0000 goldinarjev.

Načrte so izdelali v uradu za poštne stavbe na Dunaju, delo pa oddali kot najcenejšemu ponudniku Filipu S u p a n č i č u, uglednemu domačemu stavbeniku. Temeljni kamen je bil položen mesec dni po potresu, dne 21. maja 1895. in stavba dovršena 1. novembra . 1896. Skupni stroški so znašali s stavbiščem vred okroglo 270.000 goldinarjev. Sredi novembra se je pošta preselila v novo poslopje.

2. Dovršeni dom.

Poštno poslopje je strnjena zgradba v italijanskem
71 Navedba letnice 1896 v Radicsevi »Post in Krain« (str. 122) je pogrešena.

renesančnem slogu na križišču dveh ulic in meri z dvoriščem 1800 m². Obe fronti spaja srednji zaokroženi del stavbe s tremi polbalkoni, 4 jonskimi stebri in kupolo ter meri fronta v Prešernovi ulici 36.6 m, v Šelenburgovi pa 55.5 m. Višina glavnega okrajkovega roba nad tlakom Šelenburgove ulice meri okroglo 17 m. Poslopje ima dve nadstropji; na fasadi drugega so vdeleni medaljoni, na katerih so 2 desetletji blesteli poštni emblemi (poštni rog in strelovodne puščice) ter državni, deželni in mestni grb. Zob časa je polagoma vse izbrisal in pri letošnjem prenavljanju jih niso obnovili. Visoko na pročelju obeh front sta bila napisa «Poštni in brzojavni urad», v Prešernovi ulici v nemškem, v Šelenburgovi v slovenskem jeziku. Ta vrstni red je žalil Slovence, letos bi bili to napako gotovo popravili, a napisov niso več obnovili, kar se pa mnogim ne dozdeva prav.

Okoli kupole se vije balustrada, na kateri so bile prva leta sohe železnice, brzojava, pošte in plovbe. Pred njo je nastavek s transparentno uro, nad njim je dolgo časa stal kamenit orel z razprostrtimi perotmi. Pod uro je rimska letnica 1896, na vrhu kupole pa drog za zastavo. Na vsaki strani ulic je na predstrešju dvoje nadzidkov, ki so v začetku nosili kipe postiljonov in pismonošev. Ko so se začeli nekateri majati, so vse odstranili, tako da sta danes balustrada in nadzidek prazna. Enako se je zgodilo z orlom.

Poslopje ima tri vhode; glavni s 3 steklenimi vrati

je pod kupolo, druga dva sta na frontnih konceh, ki sta v prvi vrsti namenjena za vozove, uporabljajo pa za nje samo vhod v Prešernovi ulici. V tej ulici je vdolben dvojnati poštni nabiralnik z urnim kazalom, ki kaže čase pobiranja; pri letošnjem prenavljanju ga premeste v Šelenburgovo ulico.

Iz glavnega vhoda stopimo v majhen preddvor in nato v vestibul, ki ga razsvetljuje z dnevno svetlobo steklena streha. Sloni na kolonadah in na štirih dorskih stebrih. Strop in stene so kakor v preddvoru okrašene z ornamenti, tla so krita z mozaičnimi ploščami. Ves promet s strankami, razen na« kazniškega in hranilničnega, se je dolga leta vršil tu, kjer so ob straneh linice in predalčki za pisma. Ko se je pozneje pisemski promet močno razširil, se je umaknila iz vestibula telefonska govorilnica in po prevratu tudi linica za oddajo brzojavk. Oboje so namestili v pritličju Prešernove ulice, kjer je bilo prej hišnikovo stanovanje. V vestibulu sta dva nabiralnika ter mize, klopi, stoli in pulti za pisanje. V začetku, ko se je pošta vselila, so krasili ta prostor žametni stoli in naslanjači, ki pa raznim zlikovcem niso dali miru, da jih ne bi razrezavali in na druge načine poškodovali, zato jih je poštna uprava zamenjala s sedanjimi, lesenimi. Kurjava je za spodnje prostore centralna.

Iz vestibula vodijo vijugaste stopnice v prvo in drugo nadstropje. Razdelitev uradnih prostorov v obeh nadstropjih je danes nekoliko drugačna od nekdanje. V

prvem so bili z vselitvijo nastanjeni pisemska ekspedicija, pismonoški oddelek, blagajnica, ambulančno predstojništvo ter pisarna in stanovanje nadupravitelja, v drugem pa brzojav, telefon, tehnična sekcija, stanovanje za hišnega nadzornika in ostale so še 4 rezervne sobe. V teku let so z naraščajočim prometom postali za večino oddelkov prostori premajhni, zato so zasegli najprej stanovanje hišnega nadzornika, ki se je moral izseliti, prostore je moralo zapustiti tudi ambulančno predstojništvo, ki se je prestavilo na kolodvorsko pošto. Nadupravitelj se je nato s pisarno in stanovanjem umaknil v drugo nadstropje, a prostore, ki jih je ostavil, so adaptirali za tehnično sekcijo, ki se je morala preseliti iz drugega nadstropja ter za blagajnico, ki je prepustila svoje prejšnje prostore pismonoškemu oddelku. Pisemska ekspedicija se je povečala za prostore, ki jih je pismonoški oddelek imel poprej.

Po prevratu se je tehnična sekcija preselila iz prvega nadstropja v dvoriščno stavbo in napravila prostor novemu ameriško-pisemskemu oddelku, a l. 1925., ko so začeli pripravljati prostore za novo avtomatsko telefonsko centralo, se je moral izseliti iz poštnega poslopja tudi upravnik.

Notranji poštni prostori so bili v 30 letih nekolikokrat preslikani, letos pa temeljito osnaženi in pobeljeni; zunanja fasada bo letos prvič prenovljena.

Poslopje ima dvorišče, ki meri 570 m² in je namenjeno za nakladanje in razkladanje pošte. Del

dvorišča zavzema posebna enonadstropna stavba; v pritličju so bile dolgo časa remize za vozove s konjsko vprego; danes, ko prevažajo pošto le avtomobili, so jih spremenili v skladišča. Zgoraj je bilo spočetka skladišče za tiskovine, pozneje pa pisarne raznih oddelkov; danes posluje tu telegrafsko-telefonska terenska sekcija.

Pri obeh stranskih vhodih vodijo v nadstropja posebne ravne stopnice k notranjim uradnim prostorom. Stopnice v Prešernovi ulici so morale uporabljati tudi stranke, ki so oddajale brzojavke ponoči, danes se oddaja jo v pritličju kakor podnevi. V tem koncu je dvigalo z ročnim obratom do prvega nadstropja za pisemske vreče in pnevmatično dvigalo za brzojavke od pritličja do brzojavne dvorane v drugem nadstropju. Dvigalo za pisemske vreče že dolgo časa ne deluje, napravili bodo novo z električnim obratom; pnevmatično dvigalo za brzojavke je ostalo, le prestavili so ga.

Iz Prešernove ulice je pod zemljo speljan brzojavni (kabel, ki prihaja iz kabelske hišice za Trubarjevimi parkom tik železniške proge. Iz poštna veže se vzpenja v zidu do drugega nadstropja in prehaja v brzojavno dvorano.

3. Pred svetovno vojno.

Za Matijo Š o r l i j e m, ki je stopil v pokoj l. 1905., je prišel za uradnega ravnatelja na ljubljansko pošto

Franc Leban, poštni nadupravitelj v Opatiji. Vodil je urad do l. 1909., ko je po dovršenih službenih letih z mnogimi odlikovanji šel v pokoj. Za njim je načeloval ljubljanski pošti nadupravitelj Josip Štrukelj, ki je bil tudi občinski svetnik. Odlikovan z naslovom in značajem uradnega ravnatelja je umrl l. 1913., nakar je prevzel vodstvo poštni nadupravitelj Josip Flere, prestopivši s kolodvorske pošte na glavno. Med svetovno vojno je postal uradni ravnatelj, l. 1919. je šel v pokoj.

Leto dni po vselitvi v novo poslopje je ljubljanska pošta dobila telefonsko centralo sistema zaklopnic. Otvorjena je bila 16. okt. 1897., imela je zvezo z Gradcem, Dunajem in Trstom ter štela 89 naročnikov; njih število je že v prvem letu poskočilo na 155, l. 1900. pa blizu na 200. Radi tesnih prostorov se ljubljanski telefon ni mogel tako razviti, kakor bi bilo potrebno, z veliko težavo je našlo v njej prostora do l. 1918. okoli 400 naročnikov, po prevratu do danes pa blizu 700. Tem nedostatkom bo odpomogla nova avtomatska centrala, ki je znatno večja.

Telefon so namestili v Ljubljani dokaj pozno, ker druga glavna mesta so ga imela že veliko prej, Dunaj že od l. 1881, ki pa je bil še v privatnih rokah. Medkrajevne telefonske zveze so dobile najprej severne dežele, nato šele alpske, zveza Dunaj—Trst je bila otvorjena l. 1892.

V prometnem oziru omenjam, da so od potresa

stekle tri nove železniške proge, vrhniška (1899), bohinjska (1906) ter podaljšek dolenske do Bubnjarcev (maja 1914), dočim je bila zveza Karlovec—Bubnjarci dovršena že leto prej.

Ljubljana je dobila še dve novi poštni fillalki z nazivom »Ljubljana 5« v starem Vodmatu (1897) in »Ljubljana 6« na Miklošičevi cesti nasproti hotela Union (1909); zadnje so po prevratu zatvorili. Ko so Spodnjo Šiško priklopili ljubljanski mestni občini, je dobila tamošnja pošta naziv Ljubljana 7«.

Z naraščajočim poštnim prometom so postali stari predpisi okorni, zato je bilo treba notranje službovanje preurediti. Tako so bila izdana nova določila za dostavljanje pošiljk (1902), nova obratna določila (1908) in slednjič nov pravilnik za poštno službo (Poštni red 1916). Z novimi obratnimi določili je bilo uvedeno splošno sumarično kartiranje navadnih vpisnih pošiljk.

4. Po ujedinjenju.

Svetovna vojna je pošti, brzojavu in telefonu usekala globoke rane ter jih po silnem izkoriščanju dovedla skoro na rob propada. Po prevratu je bilo treba predvsem ustanoviti poštno in brzojavno ravnateljstvo za Slovenijo, kar je po naročilu Narodne vlade s spretno roko izvedel prvi slovenski poštni direktor dr. Janko D e b e l a k.

Ravnateljstvo in pošte so začele takoj uradovati

slovensko, za enotnost jezika je sestavil po naročilu ravnateljstva nadkontrolor Josip Petrič, sedaj poštni tajnik v pokoju, »Kratko nemško-slovensko poštno izrazoslovje«. Januarja 1919 so prišle v promet prve slovenske poštne znamke, sledile so jim druge do popolne serije, najprej v kronski, nato v dinarski veljavi. Rabila so jih tudi vsa druga prečanska poštna ravnateljstva do januarja 1921., ko so bile uvedene edinstvene znamke za vso državo.

Po ujedinjenju je poštno ministrstvo ustanovitev poštne ravnateljstva v Ljubljani in njega direktorja dr. Debelaka potrdilo. Novo ustrojstvo državne pošte je bilo objavljeno 1. maja 1919.

Da uvede enotnost v uradovanju, je začelo poštno ministrstvo izdajati nove službene pravilnike:

2. IV. 1919. Pravilnik o zakupu prenosa pošte, zamenjan z drugim 20. marca 1925.
1. VII. 1920. Telefonski pravilnik, zamenjan z drugim 1. februarja 1922.
1. XI. 1920. Carinsko - poštni pravilnik z otvoritvijo mednarodnega paketnega prometa.
1. I. 1921. Pravilnik za telegrafsko službo v notranjem prometu.
1. III. 1923. Pravilnik za notranjo poštno službo v 4 delih, ki je bil izmed vseh pravilnikov najskrbneje sestavljen, ker so sodelovali pri njem najboljši strokovnjaki iz vseh poštних direktij, za ljubljansko poštni tajnik Anton Wolf.

25. I. 1924. Pravilnik o avtomobilskem prometu.

Februarja 1919. je bil v Ljubljani ustanovljen čekovni zavod, ki je do l. 1921. uradoval samostojno, nato pa prešel po zakonu o poštno-hranilničnem, čekovnem in virmanskem prometu pod upravo poštne hranilnice kot njena podružnica.

Za Fleretom je bil na ljubljanski pošti imenovan za poštnega uradnega ravnatelji Josip Kurent, nadupravitelj kolodvorske pošte. Pri prevedbi na plače in položaje po uradniškem zakonu leta 1924. je bil imenovan za upravnika I. reda. Odlikovali z redom sv. Save V. razreda je stopil 1926 v pokoj. Za njim uraduje upravnik Josip Verovec.

Z novimi državnimi mejami je bil na ljubljanski pošti oživljen velik inozemski promet, zlasti močna je ameriška in avstralska pošta, ki se steka tu za vso državo, mednarodni nakazniški promet pa še ni uveden.

Bodočnost pošte in brzjava je v zračnem prometu (danes je izkoriščena le proga Paris—Beograd—Carigrad) in radiotelegrafiji, ki ima v naši državi le dve postaji, v Beogradu in Sarajevu; morda postane teh naprav v doglednem času deležna tudi ljubljanska pošta.

Vsebina.

Stran

Predgovor	3
I. Do 17. stoletja	
1. Prvi začetki	5
2. Prvi poštni funkcionarji	7
II. V 17. stoletju	9
1. Upravitelji in poštarji	10
2. Poštne zveze, službene težave	14
3. Pošta državna ali zasebna	16
4. Način uradovanja	
III. V 18. stoletju	
1. Poštni upravitelji	18
2. Poštne hiše v Ljubljani	19
3. Karel VI. odkupi pošto od Paara	23
4. Ljubljanska višja pošta in njene zveze	24
5. Poštne ceste	25
6. Vozna pošta	30
7. Težave poštarjev	34
8. Poštne pristojbine in uradovanje	38
IV. V 19. stoletju	
A. V predželezniški dobi	
1. Pred francosko okupacijo	42
2. Pod Francozi	45
3. Po odhodu Francozov	52
4. Zadnja selitev v zasebno hišo	54

	Stran
5. Poštni hlevarji. Andrej Smole	55
6. Poštni predpisi	58
7. Nova organizacija	61
B. V dobi železnice in brzojava	
1. Enostavnejše računanje poštnine	65
2. Poštna znamka	66
3. Železnice	69
4. Brzojav	71
5. Nove panoge v poštni službi	73
6. Novo organiziranje pošte	74
7. Naši zaslužni možje	75
8. Izza potresa 1895	84
V. V lastnem domu	
1. Priprave	86
2. Dovršeni dom	88
3. Pred svetovno vojno	92
4. Po ujedinjenju	94

Popravki.

Str. 7 vrsta 1 : (1578), ne: (1857)

„ 9 „ 6 : L. 1589., ne : L. 1859.

„ 47 opomba⁽⁴⁵⁾: Télégraphe officiel 1811, ne:
T. o. 1881.

V tej datoteki so popravki upoštevani. (Opomba uredjevalca)

